

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KAYGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Malike GÖNCÜ AKBAŞ

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elvan OKUTAN

MAYIS-2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

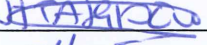

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KAYGISI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Malike GÖNCÜ AKBAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

“Bu tez ^{31.05}.../2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Elvan OKUTAN	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Hümevra TAŞÇIOĞLU BAYSAL	BASARILI	
Doç. Dr. Yasemin ÖZDEMİR	BASARILI	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	MALİKE GÖNCÜ AKBAŞ
Öğrenci Numarası	:	Y136005008
Enstitü Anabilim Dalı	:	ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KAYGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ
Benzerlik Oranı	:	%16

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

23/06/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Elvan OKUTAN

Tarih: 25.06.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışma, lisede öğrenim gören öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının bazı sosyo-demografik değişkenlere göre değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Bu tez bir hayalin ve birçok emeğin ürünüdür. Çalışma sürecim boyunca desteğini esirgemeyen ve bana akademik katkı sağlayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Elvan Okutan'a sonsuz teşekkürler. Ayrıca eğitimim konusunda en büyük destekçim olan, sevgisini ve inancını eksik etmeyen annem Saliha Göncü'ye ve maddi-manevi her daim arkamda duran, bugünlere gelmemi sağlayan babam Süleyman Göncü'ye, öğrenim hayatımda beni sevgiyle ve sabırla destekleyen, fikirleriyle çalışmama katkıda bulunan eşim Metin Akbaş'a, yardım istediğimde hep yanımda olan, anketlerin dağıtım aşamasında yardımını esirgemeyen ve çalışmanın sonuç kısmına yapıcı eleştirileriyle katkıda bulunan kardeşim Yusuf Göncü'ye, her sıkıntıda telefonun ucunda bekleyen, varlığıyla beni rahatlatan, makale yayın sürecimde özverili davranışlarıyla yükümü hafifleten kardeşim Maşite Göncü'ye, yaptığım işe duydukları saygıları ve destekleriyle her zaman yanımda olan ikinci ailem Durdu Akbaş ve Salih Akbaş'a, dualarıyla her daim yanımda hissettiğim arkadaşım Şeyma Altay'a, anket çalışması sırasında yardımlarını esirgemeyen Enes Mehmet Karaca'ya, tez sürecinde her daim kapısını çaldığım Cavit Çolakoğlu'na, tez teslim sürecimde yardımlarını esirgemeyen, tezimi tezi gibi kabullenip her aşamasına koşturarak Rukiye Turgut'a, bilime katkılarından dolayı araştırmanın yapıldığı okullardaki okul müdürlerine ve anketleri cevaplayan tüm öğrencilere, kütüphanede araştırma yapmama yardımcı olan Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi kütüphane personeline, tez yazım sürecimde yanımda olan, destek veren ismini sayamadığım tüm güzel insanlara ve ayrıca olumsuz yorumlarıyla da daha fazla motive olmamı ve daha çok çalışmamı sağlayan herkese sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Malike GÖNCÜ AKBAŞ

31.05.2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KARIYER KAVRAMININ TANIMI VE İÇERİĞİ	5
1. 1. Kariyer Kavramı	5
1. 2. Kariyerin Önemi	8
1. 3. Kariyer Seçimini/Gelişimini Açıklayan Kuramlar	8
1. 3. 1. Özellik Faktör Kuramı	9
1. 3. 2. Holland'ın Mesleki Tercih Kuramı	9
1. 3. 3. Super'ın Yaşam Boyu Meslek Gelişimi Kuramı	10
1. 3. 4. Alfred Adler'in Kariyer Gelişim Kuramı.....	11
1. 3. 5. Roe'nun Gereksinim Kuramı	12
1. 4. Yaşam Evreleri Ve Kariyer İlişkisi	13
1. 4. 1. Yaşam Evreleri	13
1. 4. 2. Kariyer Evreleri	14
1. 5. Kariyer Planlama	18
1. 5. 1. Kariyer Planlamanın Tanımı ve Kapsamı	18
1. 5. 2. Kariyer Planlamanın Önemi ve Amaçları	19
1. 6. Kariyer Planlama Çeşitleri	20
1. 6. 1. Bireysel Kariyer Planlama	20
1. 6. 2. Örgütsel Kariyer Planlama	23
1. 7. Kariyer Seçimini Etkileyen Etmenler	23
1. 7. 1. Yetenek	24

1. 7. 2. İlgil.....	24
1. 7. 3. Meslek Değerleri(Kariyer Değerleri)	25
1. 7. 4. Psikolojik Gereksinmeler	26
1. 7. 5. Sosyo-ekonomik Düzey	26
1. 7. 6. Aile İlişkileri	27
1. 7. 7. Cinsiyet	27
2. BÖLÜM: KAYGI KAVRAMI	29
2. 1. Kaygı Kavramı	29
2. 2. Kaygı Çeşitleri.....	31
2. 2. 1. Durumluk Kaygı.....	31
2. 2. 2. Sürekli Kaygı.....	31
2. 3. Kaygı İle İlgili Kuramlar	32
2. 3. 1. Psikanalitik Yaklaşımlar	32
2. 3. 2. Davranışçı Yaklaşım.....	32
2. 3. 3. Bilişsel Yaklaşım.....	33
2. 3. 4. Varoluşçu Yaklaşım.....	33
2. 3. 5. Biyolojik Yaklaşım.....	34
2. 4. Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları	34
2. 4. 1. Obsesif-Kompulsif Bozukluk.....	35
2. 4. 2. Sosyal Fobi.....	35
2. 4. 3. Yaygın Anksiyete Bozukluğu	36
2. 5. Kaygının Nedenleri.....	36
2. 6. Kaygıdan Kaçınma Tepkileri	38
2. 7. Kaygıyı Etkileyen Etmenler	38
2. 7. 1. Yaş.....	38
2. 7. 2. Cinsiyet	38
2. 7. 3. Anne-Baba Tutumları	39

2. 7. 4. Anne-Baba Eğitim Durumu	40
2. 7. 5. Sosyo-Ekonomik Durum.....	40
2. 7. 6. Anne-Baba Mesleği	40
2. 7. 7. Kardeş Sayısı.....	41
2. 8. Kariyer Kaygısı	41
3. BÖLÜM: LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KAYGISI: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ.....	44
3. 1. Araştırmanın Amacı	44
3. 2. Araştırma Sorusu	44
3. 3. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları	45
3. 4. Araştırmanın Yöntemi	46
3. 4. 1. Evren ve Örneklem	46
3. 4. 2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Aracı.....	46
3. 4. 3. Verilerin Toplanması	47
3. 4. 4. Verilerin İstatistiksel Analizi	48
3. 5. Araştırmanın Bulguları	48
3. 5. 1. Katılımcılara Ait Sosyo-demografik Verilerin İncelenmesi	49
3. 5. 2. Katılımcıların Kariyer Kaygısı Düzeylerine Ait Bulgular	50
3. 5. 3. Okul Türü Düzeyine İlişkin Bulgular	52
3. 5. 4. Sınıf Düzeyine İlişkin Bulgular	53
3. 5. 5. Cinsiyet Düzeyine İlişkin Bulgular	54
3. 5. 6. Annenin Eğitim Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular	55
3. 5. 7. Babanın Eğitim Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular	56
3. 5. 8. Anne-Babanın Birlikte Yaşama Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular ...	57
3. 5. 9. Ailenin Aylık Gelir Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular	57
3. 5. 10. Anne-Babanın Çocuğa Karşı Tutum Düzeyine İlişkin Bulgular	58
3. 5. 11. Kardeş Sayısı Düzeyine İlişkin Bulgular	60

3. 5. 12. Öğrencilerin Meslek Seçimi Kaygısı İle Aile Etkisi Kaygısı Arasındaki İlişki.....	61
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	62
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	76
ÖZGEÇMİŞ	80

KISALTMALAR LİSTESİ

APB : Amerikan Psikoloji Birliği

DSM-IV : Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

TDK : Türk Dil Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Geleneksel Kariyer ile Çok Yönlü Kariyerin Karşılaştırılması	6
Tablo 2: Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Sonuçları	47
Tablo 3: Araştırma Örneklem Grubuna Ait Demografik Özellikler	49
Tablo 4: Kariyer Kaygısı Verilerinin Dağılımına İlişkin Normal Dağılım Analizi Sonuçları	50
Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Duygusal Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	51
Tablo 6: Okul Türü Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	52
Tablo 7: Sınıf Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	53
Tablo 8: Cinsiyet Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	54
Tablo 9: Anne Eğitim Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	55
Tablo 10: Baba Eğitim Durumuna Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	56
Tablo 11: Anne Baba Birlikte Yaşama Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	57
Tablo 12: Ailenin Aylık Gelir Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	57
Tablo 13: Ailenin Çocuğa Karşı Tutum Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	59
Tablo 14: Kardeş Sayısı Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	60
Tablo 15: Meslek Seçimi ile Aile Etkisi Arasındaki İlişki Analizi Sonucu	61

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Lise Öğrencilerinin Kariyer Kaygıları Üzerine Bir Araştırma: Antalya İli Örneği			
Tezin Yazarı: Malike GÖNCÜ AKBAŞ Danışman : Dr.Öğr.Üyesi Elvan OKUTAN			
Kabul Tarihi: 31.05.2019		Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 75 (tez) + 5 (ek)	
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri			
Kariyer, bireylerin yaşamları boyunca yaptıkları işler ve bu işlerde gösterdikleri ilerlemelerdir. Kaygı, geleceğe yönelik duyulan endişe ve korku halidir. Kariyer kaygısı ise, bireyin kariyerine yönelik duyduğu belirsizlik, endişe, korku halleridir. Bireyler yaşamlarının büyük bir kısmını çalışarak geçirdikleri için, kariyer planı yapmak bireyler için önemli bir olgudur. Lise dönemi de kariyer planlarının ilk basamağı olan en kritik yıllardır. Bu yılların önemi ise öğrenciler üzerinde baskı oluşturabilir. Ayrıca ailenin meslek seçimi konusundaki etkileri ve meslek seçimine yönelik öğrencinin yaşadığı belirsizlikler kariyer kaygısı yaşamasına neden olabilmektedir. Bu araştırma ile Anadolu lisesinde, meslek lisesinde ve özel liselerde eğitim gören 11. ve 12. sınıf öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; teorik kısım olan birinci ve ikinci bölüm ile uygulama kısmı olan üçüncü bölüm şeklindedir. Bu araştırmanın evreni 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Antalya ilindeki Anadolu, meslek ve özel liselerinde eğitimini sürdüren 11. ve 12. sınıf öğrencileridir. Örneklem grubu ise bu öğrenciler arasından seçilen 990 öğrencidir. Araştırmada anket tekniği kullanılarak öğrencilerin kariyer kaygılarını belirlemek için kariyer kaygısı ölçeği, demografik değişkenler için de kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada demografik değişkenlerin yüzde ve frekansları çıkarılmıştır. Öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının analizi yapılmış ve meslek seçimi kaygısı ile aile etkisi kaygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulguların analizinde betimsel istatistiksel metotlar, t testi, Anova ve korelasyon analizi kullanılmıştır Araştırma bulgularına göre öğrencilerin meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının okul türüne, cinsiyete, anne-babanın çocuğa karşı olan tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygılarının ise anne eğitim durumuna, ailenin aylık gelir düzeyine ve anne-babanın çocuğa karşı olan tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı ile aile etkisine yönelik kariyer kaygısı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre 11. ve 12. sınıf lise öğrencilerinin genel kariyer kaygıları ve aile etkisine yönelik kariyer kaygıları düşük, meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları ise orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.			
Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kaygı, Kariyer Kaygısı, Lise Öğrencileri			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: A Research on the Career Anxieties of High School Student: Sample of Antalya Province			
Author of Thesis: Malike GÖNCÜ AKBAS Supervisor : Assist. Prof. Elvan OKUTAN			
Accepted Date: 31.05.2019 Number of Pages: viii(Pre Text)+75(main body)+5(app			
Department: Labor Economics and Industrial Relations Subfield : Human Resource Management and Industrial Relations			
Career is the work of individuals throughout their lives and their progress in these jobs. Anxiety is a state of anxiety and fear for the future. Career anxiety, on the other hand, is the uncertainty, anxiety and fear of the individual towards his / her career. As individuals spend most of their lives working, making a career plan is an important fact for individuals. The high school years are the most critical period which is the first step of the career plans, The importance of these years can put pressure on students. In addition, the influence of the family on profession choice, and the uncertainties the student has in the choice of profession can cause him to have career anxiety. With this research, it is aimed to analyse, according to socio-demographic variables, the career anxieties of the 11th and 12th grade students studying at vocational and private Anatolian high schools, about family influence and profession choice. The research consists of three main sections. These are; the first and second parts which are the theoretical part and the third part which is the practice part. The universe of this research is 11th and 12th grade students who continue their education in vocational and private Anatolian high schools in Antalya province in the 2018-2019 academic year. The sample group is 990 students selected among these students. In the study, a career anxiety scale was used to determine the students' career concerns by using survey technique, and a personal information form was used for demographic variables. The obtained data were analyzed and interpreted by using SPSS 25.0 program. The percentages and frequencies of the demographic variables were determined. An analysis was made to determine whether the career anxieties of the students related to the family effect and the choice of profession varied according to the demographic variables, and the relationship between the concern for the choice of profession and the anxiety related to family effect was examined. Descriptive statistical methods, t test, Anova and correlation analysis were used in the analysis of the findings. According to the findings of the study, it was determined that the career concerns of the students for the choice of profession differed significantly according to the school type, gender, and the attitude of the parents towards the child. It was also observed that the career concerns of the students related to the family effect showed a significant difference according to the mother education level, the family income level and the attitude of the parents towards the child. There was a positive relationship between the career anxiety related to career choice and the career anxiety related to family effect. According to the findings, the general career anxiety, and the career anxiety related to the family effect of the 11th and 12th grade high school students were found to be low, and their career anxiety about profession choice were found to be moderate.			
Keywords: Career, Career, Career Anxiety, High School Student			

GİRİŞ

Meslek, bir kişinin belirli bir eğitimden sonra kazandığı ve para kazanmak amacıyla yaptığı, sonucunda da bir ürün/hizmet ortaya çıkardığı, toplum tarafından kuralları belirlenen etkinlikler bütünüdür (Kuzgun, 2014a: 2). Bir kişinin yaşam boyunca çalıştığı işler ve bu işlerdeki gelişme ve ilerlemeleri içeren kavram ise kariyer olarak adlandırılabilir. Meslek, zaman açısından bakıldığında, geniş zamana yayılır. Bir öğretmen, mühendis vs. mesleğini yapmasa dahi öğretmen, mühendistir. Yani birey mesleğinde özneleştirilir. Fakat kariyer sürecinde edinilen sahiplikler, unvanlar geçicidir. Belli bir zaman aralığında sıkışıp kalırlar. Bir şirkette müdür olan biri, ilgili pozisyondan ayrıldığı zaman bu unvanı bırakacak demektir (Navaro, 2014: 192). Bu bağlamda kariyer yaşam boyu devam eden dinamik bir süreçtir. Kariyer kavramı mesleğe hazırlanma, meslek görevlerini yerine getirme, hizmet içi eğitim, boş zaman faaliyetlerini ve toplumda üstlenilen diğer rollerle bu görevlerdeki gelişimi içeren bir kavram olduğu için meslek seçmekle ya da bir mesleğe girmekle tamamlanmaz (Kuzgun, 2014a: 3).

Günümüzde kariyer, insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Hatta genellikle ihtiyaç olarak görülmektedir. Dolayısıyla meslek seçimi ve bu doğrultuda ilerleyecek olan kariyer kararı bir ergenin yaşamı boyunca vermesi gereken en önemli kararlardan biridir. Daha çocuk yaşlarda başlayan “Büyüyünce ne olacaksınız?” sorusu, uzun yıllar bireyin karşısına çıkan ve zihnini meşgul eden bir olgudur.

Bireyin farklı yönlerden gelişim süreci olan ergenlik dönemi, kariyer gelişimini de içinde barındırır. Super’a göre kariyer gelişimi hayat boyunca ilerleyen bir süreçtir ve bireyin tüm yaşamında etkin bir rol oynar. Super, kariyer gelişimini farklı evrelere ayırarak incelemiştir. Bireylerin mesleki ve bireysel özellikleri arasında bağlantı kurmaya başladıkları araştırma dönemi, ergenlik dönemini kapsar. Bireyler bu dönemde bireysel özellikleri ile ilgili araştırma yaparlar. İlgileri doğrultusunda belli etkinliklere yönelirler ve bu etkinliklerde başarılı olup olamayacaklarını düşünürler. Bu doğrultuda bireysel özellikleri ile meslek seçimi arasındaki yakın ilişkiyi ayırt ederler (Eryılmaz ve Mutlu, 2017: 232).

Ergenlik, birey için oldukça fırtınalı bir dönemdir (kişilik gelişimi, cinsel değişimler vb). Bu dönemde gelecekte yöneleceği meslekle alakalı konulara eğilimi artar, harekete geçme, başarılı olmak eğilimi güçlenir. Fakat bu süreçte meslek seçimiyle ilgili olarak kaygıları da artar. Birey, kendi yeteneklerinin ne olduğunu bilmeye çalışmak, nerede,

nasıl iş arayacağını bilmemek, ilgi ve yeteneklerine en uygun işin ne olduğunu bilmemek, meslek seçmede yardıma gereksinimi olmak gibi kaygılar yaşar (Yörükoğlu, 2004: 41-45).

Kariyer kararı verme sancılı bir süreçtir. Birey ilgi ve yetenekleri doğrultusunda istediği mesleğe yönelmek istese de çevresinden gelen prestijli meslekler (Sunar ve Esen, 2018) uyarısı ile ülkenin sosyo-ekonomik gerçekleri (işsizlik vb.) arasında sıkışıp kalmıştır. Toplumda kabul gören mühendislik, avukatlık, doktorluk, öğretmenlik gibi meslekler ergenleri, ilgi alanlarından ziyade gözde mesleklere yönelmeleri konusunda ikileme düşürmektedir. Ayrıca sık sık değişen eğitim sistemi ve sınav değişiklikleri, zorlu bir süreç olan üniversite sınavı, üniversiteye girdikten sonra aradığını bulamazsa tekrar sınava girmenin zorluğunu bilme, ülkede yaşanan işsizlik sorunu gibi sorunlar öğrencilerin karar vermelerini etkilemekte dolayısıyla da kaygı yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanılan bu kaygı durumları da kariyer gelişim sürecini etkilemektedir.

Bireyin bu süreçte kendisini iyi tanıması önemlidir. Kendi kendisine doğru soruları sormak ve dürüstçe cevaplarını aramak bu süreçteki en etkili çözümlerden biridir. Bu bağlamda kişi, gelecekte nasıl bir insan olmak istediğini araştırarak, bunun için kendisine nasıl yaşayacağını, nasıl mutlu olacağını sorabilir. Ayrıca, bir meslekle ilgili bir hedefe büyük bir enerji harcamadan önce, “Bu, gerçekten yapmak istediğim bir şey mi? Bunu yapmaktan zevk alacak mıyım?” gibi sorularla kendi iç dünyasını sorgulaması ve doğru cevapları bulabilmesi, ileride yaşanacak olan olası olumsuzlukları engelleyebilir (Hacıevliyagil, 2018: 110).

Özetle, çalışmaya kaynaklık eden temel düşünce kariyer planının ilk basamağı olan lise yıllarında öğrencilerin kariyer kaygılarına dikkat çekmektir. Lise öğrencilerinin gelişimsel olarak yaşadıkları ergenlik değişimleri ve aynı zamanda gelecekleriyle ilgili kararlar almaları gerektiği düşünüldüğünde sürecin ne kadar zorlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kariyer kararı vermede yaşanan sıkıntıların daha iyi anlaşılması için kariyer kaygısının analiz edilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, kariyer rotamızı belirlemede önemli bir dönem olan lise yıllarında kariyer kararı verirken yaşanan kaygılardır. Çalışmada araştırma sahası olarak lise öğrencilerinin seçilmesinin en önemli nedeni; kendisini tanıma aşamasında olan bireyin

psiko-sosyal süreçlerinin yanı sıra geleceğiyle ilgili kritik bir yol çizme aşamasında olmasıdır. Meslek seçme aşamasında birey bir yandan kendi ilgi alanlarını keşfetmeye çalışırken diğer yandan sınav stresi, çevre baskısı ve ailenin istekleri gibi etmenlerle baş etmeye çalışır. Tüm bunlar bir araya gelince de kişi üzerinde baskı ve kaygıya neden olur. Bu çalışma genel hatlarıyla kariyer kararı verme aşamasının en önemli döneminde olan lise öğrencilerinin kariyer kaygılarını saptamayı konu etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Antalya ilinde bulunan ve araştırma için seçilmiş olan akademik başarısı yüksek Anadolu liseleri, akademik başarısı düşük meslek liseleri ve özel liselerin 11. ve 12. sınıflarında eğitimine devam etmekte olan öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Farklı özellik ve türde liselerin seçilme amacı ise akademik olarak başarılı ve başarısız lisede ve maddi imkânı yeterli olup özel lisede okuyan öğrenciler arasında kariyer kaygısına yönelik farkın olup olmamasının araştırılmasıdır. Uygulamanın yapılacağı liselerdeki akademik başarı kriteri, liseye giriş puanları ve üniversiteye yerleştirilen öğrenci sayısı kıyaslanarak belirlenmiş ve ona göre seçim yapılmıştır. Belirlenen sınıflarda lise eğitimine devam eden öğrencilerin kariyer gelişim süreçleri de dikkate alındığında kariyer kaygısı yaşayıp yaşamamalarının önemli olduğu düşünülerek araştırılmasına gerek duyulmuştur.

Araştırmanın Önemi

Ülkemizde gençlerin kariyer planlarını gerçekleştirebilmeleri için aşmaları gereken ilk basamak üniversiteye girmektir. Üniversiteye girebilmek için ise belirli sınavlardan geçmeleri gerekmektedir. Gençler lise eğitimine devam ederken bir taraftan da üniversitede seçeceği bölümle dolayısıyla da ileride yapmak istediği kariyerle ilgili karar vermeye ve o yönde sınavlara kendini hazırlamaya çalışır. Bunu yaparken içinde yaşadığı belirsizlik, ailesinin istek ve yönlendirmeleri, sınav stresleri, geleceğin belirsizliği gibi nedenlerden dolayı kariyerleriyle ilgili kaygı duymaları kaçınılmaz olabilmektedir.

Literatüre bakıldığında lise öğrencilerinin kariyer kaygısıyla ilgili çalışmalar çok yeni ve azdır (Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz, 2018a; Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz, 2018b). Bu çalışmada lisede eğitim gören öğrencilerin aile etkisine ve meslek

seçimine yönelik kaygı düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenecek olması literatüre sağlayacağı katkı bakımından önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi

Nicel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, verilerin toplanması ve analiz edilip bulguların değerlendirilmesi için anket tekniği kullanılması uygun görülmüştür.

Araştırma için Antalya ilinde bulunan lise düzeyi okullarda anket çalışması yapılması ve bu çalışma için il merkezinde bulunan akademik başarısı yüksek Anadolu liselerinden, akademik başarısı düşük meslek liselerinden ve özel liselerden ikişer okul seçilmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda belirlenen kriterlere uygun liselere karar verilip MEB'den gerekli izinler alınmış ve ulaşılan 990 öğrenciye anketler cevaplatılmıştır. Veriler toplandıktan sonra SPSS programıyla verilerin analiz edilmesi, sonuç ve öneriler sunulması planlanmıştır.

Bunlara ek olarak çalışma boyunca “Antalya ilindeki Anadolu, meslek ve özel liselerinin 11. ve 12. sınıflarda eğitim gören öğrencilerin kariyer kaygı düzeyleri nedir? Bu öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları okul türüne, sınıf düzeyine, cinsiyete, ailenin eğitim durumuna, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamama durumuna, ailenin gelir düzeyine, anne-babanın çocuğuna karşı olan tutumuna ve kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorularına cevap aranmıştır.

Bu çerçevede hazırlanan çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde teoriye ait bilgiler, üçüncü bölümde ise uygulama kısmı bulunmaktadır. İlk bölümde kariyer kavramı ile kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Kaygı kavramının ele alındığı ikinci bölümde ise kaygı kavramı açıklandıktan sonra kaygının çeşitleri, kaygı ile ilgili kuramlar, kaygı bozuklukları, kaygının nedenleri, kaygıdan kaçınma tepkileri, kaygıyı etkileyen etmenler ve gençlerde kariyer kaygısı açıklanmıştır.

Son bölüm olan üçüncü bölüm araştırmanın yöntem ve bulgularını içermektedir. Araştırmanın metodolojisi açıklandıktan sonra veri analizinden elde edilen bulgular tablo halinde sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler ışığında da sonuç ve öneri kısmı hazırlanmıştır.

1. BÖLÜM: KARIYER KAVRAMININ TANIMI VE İÇERİĞİ

1. 1. Kariyer Kavramı

Kariyer, İngilizce ‘career’ meslek, Latince ‘carrus’ at arabası ve ‘carrera’ yol, Fransızca ‘carriere’ yarış yolu anlamlarına gelir (Aytaç, 2005: 5). Sözcüğün kavramsal anlamı yaşam, ömür meslek, sözlük anlamı ise taş ocağı, koşu yolu, arenadır (Bayram, 2010: 19).

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde kariyerin tanımı “bir meslekte zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlık” şeklinde yapılmıştır (TDK,2005: 1090). Sabuncuoğlu (2011: 168) bu tanıma dayanarak kariyeri “meslekte ilerleme, yükselme ve tercih edilen bir meslek sahibi olma” şeklinde tanımlamaktadır.

Literatüre bakıldığında kariyer kavramıyla ilgili farklı tanımlamaların olduğu görülmektedir. Werther ve Davis (1989: 277)’e göre kariyer, kişinin çalışma hayatı boyunca yaptığı tüm işlerdir. De Cenzo ve Robbins ise kariyeri kişinin yaşamı boyunca sahip olduğu pozisyonların sıralaması olarak tanımlamıştır (De Cenzo ve Robbins, 1996: 266). Bir başka görüşe göre örgütsel sınırlar içinde yanlara, yukarıya ve hatta aşağı doğru ilerlemeler içeren kariyer kavramı, genellikle hem yaşam hem de iş hayatını şekillendiren iş tecrübelerini kapsar (Yarnall, 2008: 2).

Kariyer, bireylerin çalışma yaşamları boyunca yaptıkları işleri, çalışma yaşamındaki ilerlemeleri ve gelişmeleri kapsayan bir kavramdır. Buna göre bireyin hayatı boyunca elde ettiği pozisyonların tümüne kariyer denilebilir. Bu yaklaşımın örgüt tarafından nesnel kariyer yaklaşımı olduğu düşünülürken, bireysel olarak öznel kariyer yaklaşımı şeklinde değerlendirilir. Öznel kariyer yaklaşımına göre ise değerler, davranışlar ve motivasyon kavramlarından oluşan kariyer, kişinin yaşça ilerlemesiyle meydana gelmektedir (Bingöl, 2006: 285).

Noe (2009: 400) kariyer kavramı için dört farklı tanımdan bahsetmiştir. Birinci tanımda, kariyeri ilerleme olarak ifade etmiş ve bireyin bir firmadaki çalışma hayatı boyunca aldığı terfiler ve yükselmeler olarak tanımlamıştır. İkincisinde kariyeri meslek şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma göre kariyer sadece açık ilerleme yoluna sahip belirli mesleklerde gerçekleşebilecektir. Mesela; hekimler, akademik çalışanlar, avukatlar gibi profesyonellerin kariyer yapma olanakları vardır. Ancak garson ve bakım onarım gibi işleri diğer ilgili pozisyonlara yönelmeyen çalışanların kariyer yapabilecekleri düşünülmemektedir. Üçüncü tanıma göre kariyer, yaşam boyu sürecek işler dizisidir.

Dördüncüsünde ise kariyeri rol ile alâkalı deneyimlerin hayat süresince sıralanması olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre kariyer, bireylerin çalışma geçmişindeki işleri ve görevleri nasıl tecrübe ettiklerini ortaya koymaktadır.

Yapılan bu tanımlara göre kariyer, birey tarafından hayat boyu üstlenilen işlerin tamamı olarak ele alınmaktadır. Fakat önemli kısım yalnızca kişinin yapmaya devam ettiği iş değildir. İşlerin kendisine devredilmesinden sonra işe dair amaç ve beklentilerini gerçekleştirebilmesi için gereken bilgi, beceri ve eğitimi iş ile birleştirerek organizasyonda ilerlemesidir. Fakat kariyer yalnızca organizasyon bünyesinde dikey bir ilerleme değildir. Çalışan benzer pozisyonda bilgi ve yeteneklerini geliştirerek de kariyerinde ilerleyebilir (Çalık ve Ereş, 2006: 31).

Özetle kariyer, bireyin yaşamı boyunca işiyle alâkalı deneyim ve faaliyetleriyle bütünleştirilmiş, kişisel olarak idrak edilen tutum ve davranışlar dizisi şeklinde tanımlanan bir kavramdır. Çalışan herkesin; çocuk bakıcısı, fizikçi, akademisyen ya da yönetici olup olmadığına bakılmaksızın sahip olduğu kariyeri vardır. Bireyin bu kariyerini kendisi için anlamlı bir şekilde yorumlaması gerekmektedir (Bingöl, 2006: 285).

Günümüzde örgüt anlayışı ve yönetim alanında değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak kariyer kavramının anlamının da değişime uğradığı görülür. Günümüz kariyer anlayışı geleneksel kariyere doğru yönelmiş durumdadır. Geleneksel yaklaşıma göre işverenlerle personel arasında karşılıklı beklenti söz konusudur. Bu beklentiye ifade eden psikolojik sözleşmeye göre, çalışan şirkette kalıp iş performansını yüksek bir şekilde devam ettirirse şirket, çalışanlarına devamlı bir iş ve yükselme fırsatı verir. Çalışanın, işinde psikolojik başarı amacı ile kendini geliştirmesi ise çok yönlü kariyer olarak ifade edilir (Noe, 2009: 401).

Tablo 1:
Geleneksel Kariyer ile Çok Yönlü Kariyerin Karşılaştırılması

Boyut	Geleneksel Kariyer	Çok Yönlü Kariyer
Hedef	Terfi	Psikolojik tatmin
Psikolojik anlaşma	İş güvencesi	Esneklik için işe yararlılık
Yer değiştirme	Dikey	Yatay
Yönetim sorumluluğu	Şirket	Personel
Model	Doğrusal ve uzman	Sarmal ve geçici
Uzmanlık	Nasılı bil	Nasılı Öğren
Gelişme	Formal eğitime aşırı güven	İlişkiler ve iş tecrübelerinin güven

Kaynak: Noe, 2009:401

Tablo 1 değerlendirildiğinde geleneksel kariyerin örgüt odaklı, çok yönlü kariyer anlayışının ise birey odaklı olduğu görülür. Geleneksel kariyer anlayışında dikey ilerleme yoluyla terfi hedeflenirken, çok yönlü kariyer anlayışında yatay ilerleme söz konusudur. Yatay ilerlemeyle farklı görevlerde bulunma imkânı elde eden birey, kendini geliştirme, yeteneklerini görme imkânını da elde eder.

Kariyer kavramıyla ilişkili diğer kavramlara bakacak olursak kariyer yönetimi, kariyer gelişimi, kariyer platosu, kariyer yolu, kariyer haritası, kariyer durağanlığı, kariyer patikası ve kariyer hareketliliği kavramları karşımıza çıkar.

Kariyer yönetimi, şirketin ve bireylerin ihtiyaçlarının, yeteneklerinin, hedeflerinin ve organizasyonların iş taleplerini ve iş ödülleri belirleyen ortak bir faaliyettir. Başarılı bir kariyer yönetimi hem bireyin hem de organizasyonun çabalarını gerektirir (Schuler, 1981: 356).

Kariyer gelişimi, bireylerin iş hayatları boyunca kariyer hedeflerine ulaşabilmeleri için yürüttükleri faaliyet ve eylemlerdir (Barutçugil, 2004: 320).

Kariyer platosu, aşama olarak yükselme ihtimalinin oldukça düşük olduğu kariyer noktasıdır. Şu durumda çalışan işine karşı isteğini kaybetmiştir. Dikey olarak kurumda yükselme şansı da kalmamıştır. Bu aşamadaki bireyleri işlerine motive etmek zordur ve bu çalışanlar öğrenme ve gelişmeye de kapalıdır (Çetin, Dinç Elmalı ve Arslan, 2018: 129).

Kariyer yolu, çalışanlar için planlı iş pozisyonlarının ilerlemesini ifade eden bir kavramdır (Schuler, 1981: 372).

Kariyer haritası, örgütte bir işten diğer işe yol almanın yöntemlerini belirlemek üzere kullanılmaktadır. Bütün pozisyonları kapsayan ve pozisyonlar arasındaki geçişlerin belirgin bir şekilde tespit edildiği örgüt şemasına kariyer haritası denilebilir (Çetin, Dinç Elmalı ve Arslan, 2018: 130).

Kariyer patikası, bir işletmede çalışanların takip edebileceği olası kariyer pozisyonlarıdır. İdeal bir kariyer patikasında açıkça belirtilmesi gereken, bir sonraki pozisyonla ilgili çalışmada bulunması gerekli olan özelliklerdir (İbicioğlu, 2011: 167).

Kariyer durağanlığı, bireylerin kariyer hayatlarında ortaya çıkan duraklama pozisyonudur. Kişinin kariyeriyle alâkalı özellikleri ya da kişisel sorunları durağanlık dönemlerine neden olabilmektedir (Aytaç, 2005: 12).

Kariyer apası, bir bireyin kişisel tutum ve değerlerinden oluşan, kişisel olarak algıladığı nitelik, yetenek, güdü, tutum ve davranışlarıyla bunları, dengeleyen ve yönlendiren unsurdur (Dünder, 2013: 272).

Kariyer hareketliliği, kişinin değişik örgütlerde çalışmasını veya değişik pozisyonlarda görev yapmasını ifade eder (Aytaç, 2005: 13).

1. 2. Kariyerin Önemi

İnsanlar hayatlarının çoğunluğunu çalışarak geçirdikleri için işi yaşamsal bir olgu olarak görmektedirler. alışan herkesin, hayatıyla ilgili plan yapabilmesi için mesleğindeki kariyer fırsatlarını bilmesi önemlidir. Bu, bireyin şuanda nerede ve ne durumda olduğunu anlamasına yardımcı olur. Ayrıca, bireye ileri atılması veya geri çekilmesi gereken durumları planlamasına yardım eder (Barutçugil, 2004: 319).

Bir bireyin kimliğini ve toplumsal statüsünü ortaya çıkarmaya yardım eden kariyer, insan hayatı için bir anlam taşır. Kariyer, meslek hayatının devam ettirilmesinde gereken maddi gücü elde etmek için bir araken, çoğu mesleğin insanlar ile yakınlaşmayı gerektirmesi de sosyal bir yönü ifade eder. Bunun yanında kariyer, psikolojik olarak da iş doyumuna ulaşılmasında ve kişilik gelişiminde etkilidir (Aytaç, 2005: 13).

Kariyer, bireylerin örgütteki haklarını, güvencelerini, hizmet koşullarını ve sorumluluklarını belli kurallar çerçevesinde çalışarak görevlerini devam ettirmektir. Bu yüzden kariyeri sadece çalışma yaşamında dikey ilerleme süreci olarak görmek yanlıştır. Bireyin alışma yaşamı boyunca bilgi ve becerilerini arttırarak bunları işine yansıtması olarak da tanımlanması gereken kariyer kavramının en önemli noktası her zaman başarı unsurudur (alık ve Ereş, 2006: 33).

1. 3. Kariyer Seçimini/Gelişimini Açıklayan Kuramlar

Kariyer seçimini/gelişimini farklı açılardan ele alıp açıklayan çok sayıda kuram bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı meslek seçimi döneminin bireysel olarak kendini tanıma ve keşfetme evresinde bulunan lise öğrencilerinin kariyer kaygısının aile etkisi ve meslek seçimi düzeyinde ölçülmesi olduğundan kariyer seçimi/gelişimi kuramları

arasından meslek seçiminin bireysel yönünü ve aile kavramının etkisini temel alan kuramlar esas alınmıştır.

1. 3. 1. Özellik Faktör Kuramı

Özellik-faktör kuramına göre, insan bazı gizli güçlerle doğar ve her insan kendine özgü bir varlıktır. Kuramda özellik ve faktör kavramları meslek ve kariyer seçiminde önemlidir. Özellik, zihinsel olarak var olan fiziksel ve zihinsel yapılara bağlı olarak gelişim gösteren, ölçümü yapılabilen bireye ait niteliklerdir. Faktör, bir işi başarıyla gerçekleştirebilmek için gerekli olan asgari özelliklerdir. Buradan hareketle kuramın, bireylerin başarılı bir kariyere sahip olmasını, bireylerin özellikleri ile işin özellikleri arasındaki uyuma dayandırdığı söylenebilir (Aytaç ve Keser, 2017: 93).

Özellik-faktör kuramının özelliklerini Kuzgun (2014b: 120) şöyle sıralamıştır:

Her birey kendine özgü özelliklere sahiptir.

Meslekler, başarı için üyelerinin belli özelliklere sahip olmalarını gerektirir.

Meslek seçimi yalın bir süreçtir ve birey ile mesleği eşleştirmek mümkündür. Mesleğin gerektirdiği niteliklerle bireyin nitelikleri birbirine yakın olursa meslekte başarı olasılığı da yakın olur.

Değişik mesleklerde çalışan bireylerin belli başlı özelliklerini nesnel ölçme araçlarıyla belirlemek, her meslek için ihtiyaç duyulan temel özellikleri standart veya yüzdelerle ifade etmek olasıdır.

1. 3. 2. Holland'ın Mesleki Tercih Kuramı

Kariyer seçiminde en çok tercih edilen yaklaşım Holland'ın mesleki tercih kuramıdır. Bu kuramın temel amacı, mesleki davranışı açıklayarak, bireylerin meslek seçiminde ya da değişiminde, mesleki doyum elde etmeleri için önerilerde bulunmaktır. Holland'ın geliştirdiği bu kuram 6 temel tip (gerçekçi, araştırmacı, sosyal, gelenekçi, girişimci, sanatçı) üzerinde durur. Kendi tiplerinde meslek seçen bireylerin, yaptıkları işlerde mutlu ve başarılı olma ihtimalleri yüksektir (Ünsal, 2014: 186).

Tiplerin özellikleri kısaca şöyle açıklanabilir (Kuzgun, 2014a: 71-72):

Gerçekçi tip: Bu özellikteki kişiler elle yapılan işleri tercih ederler. Objeleri, hayvanları, araç-gereç ve makineleri üretim için kullanmak onlar için önemlidir.

Sosyal ilişkileri ve zihinsel aktiviteleri sevmezler. Realist ve hızlı çözümler bulmak isterler.

Araştırmacı tip: Araştırmacı tipin özelliklerine sahip insanlar sosyal ve doğal olayları anlamaktan, onları gözlemlemekten, soyut kavramlarla uğraşmaktan zevk alırlar. Başkalarını ikna etmeye çalışmak, sosyal ilişkilere girmek, aynı işlerle uğraşmak bu özellikteki kişilere göre değildir. İlgi alanları bilimsel çalışmalar olan bu kişiler içe dönük bir kişilik yapısına sahiptir.

Sosyal tip: İnsanları bilgilendirme, eğitme, geliştirme gibi yönleri olan bu kişiler, düzenli ve sistematik işleri sevmezler. Makine, alet gibi araç-gereç kullanmayı gerektiren işleri yapmaya mesafelidirler. Sosyal iletişimde başarılı olmak ve insanları etkilemek önem verdikleri özelliklerdir.

Gelenekçi tip: Bu gruptaki insanlar, verilerle uğraşmaktan, verileri sistematik olarak işlemekten hoşlanırlar. Mesela, kayıt tutmak, evrakları dosyalamak gibi. İşleri belirli bir plan çerçevesinde düzenlemekten hoşlanan gelenekçi tipler belirsizlikten ve düzensizlikten rahatsız olurlar.

Girişimci tip: Girişimci tipteki insanlar ekonomik çıkar elde etmek için kişileri etkilemeye yönelik faaliyetlerle ilgilenmeye yönelirler. Kişiler arası iletişim, ikna kabiliyetini kullanmak, liderlik bu tipteki kişilerin başlıca özellikleridir.

Sanatçı tip: Yaratıcı güçleri yüksek olan sanatçı tipler, resim, müzik, yazarlık gibi işlerle uğraşırlar. Bu gruptaki kişiler, net belirli ve sistematik işlerden hoşlanmazlar. Serbest etkinlik yapmayı tercih eden bu insanlar, maddeyi, sözcükleri, sesleri işleyerek güzellik algısına yönelik çalışma yaparlar.

1. 3. 3. Super'ın Yaşam Boyu Meslek Gelişimi Kuramı

Super, kariyer gelişimi konusunda önemli araştırmacılardan birisidir. Super'a göre "kariyer gelişimi yaşam boyu devam eden bir süreçtir." Super kuramında rollere önem vermiştir. Super'a göre insanlar çocukluktan itibaren yaşamlarında birçok rolleri oynarlar. Çocuk, öğrenci, eş, vatandaş, ebeveyn, çalışan, aileyi çekip çeviren, emekli gibi roller Super'ın belirlediği temel rollerdir. Kişiler bu rolleri yaşlarına göre belli dönemlerde oynarlar. Super; meslek, aile, toplum veya boş zaman rollerinin hepsinin

birbirine etki ettiğini ve birinde başarılı olmanın diğerinin başarısına katkıda bulunduğunu savunmuştur (Ünsal, 2014: 308-310).

Super'ın kuramında “yaşam boyu-yaşam alanı” kavramları önemlidir. Yaşam alanı, bireyin oynadığı rolleri ve bulunduğu pozisyonları ifade eden bir kavramdır. Yaşam yapısı duran bir yapıya sahip değildir. Gelişim boyunca değişebilir, düzenlemeler yapılabilir. Super da zaman içinde seçme, karar verme gibi yaşamın yapılandırılmasındaki değişiklikleri açıklamak için yaşam boyu kavramını geliştirmiştir. Bir meslek seçildikten sonra alınan eğitim tamamlanıp okuldan çalışma yaşamına uyumlu biçimde geçiş yapmak gelişimsel bir süreçtir. Fakat kimi zaman, yaşamda önemli değişiklikler olmakta ve yeniden düzenlemeler yapılması gerekmektedir. İşte Super'ın bahsedilen bu kavramları, yaşam geçişlerini anlamayı kolaylaştırmaktadır (Kuzgun, 2014b: 169; Özyürek, 2016: 210). Özetle, yaşam alanı kişinin üstlendiği rollerle ilgiliyken, yaşam boyu kariyer gelişim dönemleriyle ilgilidir. Super'ın yaşam boyu parçasındaki yaşam dönemleri kariyer evreleri başlığında açıklanacaktır.

1. 3. 4. Alfred Adler'in Kariyer Gelişim Kuramı

Adler kariyer seçimini etkileyen faktörleri beş başlık altında incelemiştir (Aytaç ve Keser; 2017: 70-71):

Aile Bütünlüğü: Aile bütünlüğünün anlaşılabilmesi için tüm aile bireylerinin özelliklerinin bilinmesi gereklidir. Mesela erken çocukluk döneminde babası ile sorun yaşayan kişi, iş yaşamında erkek yöneticiler ile de sorun yaşayabilir veya kız kardeşiyle ilgili algılar kadın çalışanlara yönelik algıların şekillenmesinde rol oynamaktadır.

Doğum Sırası: Adler'e göre çocukların dünyaya geldiği doğum sırası önemlidir. Sıralamaya göre ilk çocuklar mükemmeliyetçidir. Tek çocukların yetişkinlerle iletişimi daha güçlüdür. Buna göre, ilk çocuklar liderliğe dayalı mesleklere, ortanca olanlar sosyal ve yaratıcı mesleklere, küçük çocuklar ise dikkat çekebilecek sosyal mesleklere yönelirken tek çocuk olanlar yüksek başarı getiren entelektüel mesleklere yönelebilirler.

Yaşam Tarzı: Adler meslek seçiminin bireyin yaşam tarzıyla yakın ilişki içinde olduğunu söyler. Adler'e göre meslek, yeteneklerin, ilgilerin, değerlerin ve yaşam amaçlarının gerçekleştirilmesine imkân sağlar. Bireyin yaşama bakış açısı, kariyer konusuna bakış açısını da yansıtır.

İlk Çocukluk Anıları: Adler, anıların tesadüf olmadığına inanır. İlk anılar bireyin erken çocukluk dönemlerinde yer alan mesleki tercihleri ile ilgili önemli ipuçları içerir. Bu anılar ile bireyin ilgisinin yönünü anlamak mümkün olabilir.

Sosyal İlgisi: Bireyler, toplum tarafından kabul görme, tanınma ihtiyacı hissederler. Birey eğer aidiyet bağı içinde büyürse, topluma katkı sağlama eğilimi yüksek olacaktır. Bu durum iş ortamlarına da yansır. Mesela bu özelliklere sahip kişilerin öğretmenlik, sağlık gibi toplumsal fayda sağlayan mesleklere yönelmeleri yaptıkları işten daha fazla doyum almalarını sağlar.

1. 3. 5. Roe'nun Gereksinim Kuramı

Roe, yaşamın ilk yıllarında geçirilen yaşamsal deneyimler ile yetenekler ve ilgiler arasındaki ilişkilerin meslek seçim kararını etkilediğini söyler. Roe'ya göre, çocuklukta geçirilen yaşantılar bir bireyin ihtiyaç örüntüsünü, ihtiyaç örüntüsü de bireyin genel yönelişini belirler. Bir bireyin bir alanda çalışma isteği onun bilinçdışı gereksinim örüntüsüne ve şiddetine bağlıdır (Kuzgun, 2014b: 139).

Roe'ya göre bireyin içinde bulunduğu çocuk yetiştirme ortamları erken çocukluk yaşantılarını şekillendirir. Yetişme ortamı koşulları çocuğun ihtiyaçlarının doyumunu etkilerken diğer taraftan da çocuğun ana babası ile ilişkilerinde sağladığı doyum yetişkinlik dönemi meslek seçimini etkiler (Niles ve Bowsbey, 2013: 63).

Üzerine aşırı derecede düşülen, aşırı derecede korunan çocuklar bağımlı bir kişilik geliştirecekler ve bunun sonucunda da çevrelerinde insan görme ihtiyacı ile başka insanlarla bir arada olmayı sağlayan ya da insanlarla ilgilenmeyi gerektiren mesleklere yönelecektir (Kuzgun, 2014b: 140).

Reddedici ebeveyne sahip çocukların fiziksel ihtiyaçlarını doyurulurken sevgi ve saygı ihtiyaçları eksik kalmaktadır. Sevgisiz bir ortamda yetiştikleri için bu bireyler insana yönelimli değildirler ve bilimsel meslek alanlarına yönelirler (Niles ve Bowsbey, 2013: 63).

Kabul edici ebeveynlerin çocukları sevilme ve saygı görme ihtiyaçlarını karşıladıkları için artık bu ihtiyaçlar davranışı belirlemede bilinçdışı güdü haline dönüşmeyecekler ve bu bireyler meslek seçerken insan ya da insan olmayan şeylere savunucu olmayan bir tutum ile yönelebileceklerdir (Kuzgun, 2014b: 140).

Genel olarak değerlendirildiğinde Roe'nun kuramı kariyer gelişimi sürecinde ebeveynleri rolünü ve bireylerin ihtiyaçlarının yapısının etkisini göstermektedir. Ancak bu kuramın temelinin büyük oranda geçmişe bağlı olması kuramın varsayımlarını test etmeye yönelik girişimlerde zorluk yaşanmasına neden olmaktadır (Niles ve Bowsbey, 2013: 63).

1. 4. Yaşam Evreleri Ve Kariyer İlişkisi

Bir bireyin kariyeri okuldan ayrılışı ve iş yaşamına girişi ile başlar. Kariyer başlangıcı ise, çocukluk yıllarında kurulan hayallerle oluşur. İlköğretim ve lise yıllarında gelişen kariyer olgusu, kişinin gelişimi boyunca oluşumunu devam ettirir. Bireysel kariyer basamaklarının gelişimi yaşam dönemleriyle paralellik gösterir (Aytaç ve Keser, 2017: 30).

1. 4. 1. Yaşam Evreleri

Kariyer evrelerinin açıklanmasında yaşam evreleri büyük önem taşır. Bu evreler, kişinin gelişiminin yanı sıra mesleki gelişimiyle de yakından ilgilidir. Her evrede bireyin, ailesine, çevresine ve kendine karşı sorumlulukları farklılaşmakta gelişim göstermektedir. Bu gelişime paralel olarak hayata bakış açısı değişmekte, kendini değerlendirmekte, kararlar almakta ve aldığı kararları uygulamaya koymaya başlamaktadır. Dolayısıyla yaşam evrelerindeki gelişim kariyer evreleriyle ilişki içerindedir.

Yaşam evreleri ile kariyer ilişkisini inceleyen bilim insanlarının arasında Erikson'un kuramı literatürde sıkça karşılaşılan kuramdır. Erikson psiko-sosyal gelişim kuramında bireyin yaşamını 8 evreye ayırmıştır. 4'ü çocukluk, 3'ü yetişkinlik ve 1'i olgunluk olan bu dönemlerden yetişkinlik dönemleri bu çalışmanın konusunu ilgilendirdiği için kısaca değinilmiştir.

Erişkinlik ve Ergenlik Evresi: Ergen bu evrede kişiliği için kimlik kazanmaya çabalar. Belirtilen dönemde dış görünüm önemlidir. Kimlik arayışı içerisinde olan genç, kahramanlara, öğretilere ve karşı cinsten kişilere tutunur. Kimlik oluşturmaya çalıştığı bu dönemde ergenin bir kariyer ya da uğraş seçmesi önemlidir. Birey neler yapabileceğini ve seçeceği kariyerde ne kadar başarılı olabileceğini değerlendirir. Eğer bu dönemde ego bilinci oluşmadıysa, çalışma yaşamında bir takım güçlüklerle karşılaşılabilir (Gençtan, 1998: 110; Aytaç ve Keser, 2017: 26).

Genç Yetişkinlik Evresi: Bu evre kişinin çevresiyle ilişkilerinin geliştiği evredir. Bu evrede başarı gösterebilmek, önceki evrelerde ailenin neler öğretebilmiş olduğuna, bireyin çevresindekilerle olan etkileşimine bağlıdır. Kimlik problemini başarılı şekilde çözen birey, rol karmaşası yaşamadan çevresiyle yakın ilişki kurabilir. Bu evre kariyer aşamaları açısından kariyere giriş ve ilerleme döneminin ilk aşamalarına denk gelmektedir (Gençtan, 1998: 111; Aytaç ve Keser, 2017: 27).

Yetişkinlik Evresi: Bu dönem bireylerin üretken olduğu dönemdir. Bu dönemde bireylerin amacı, yeteneklerini, tecrübelerini, becerilerini üretken bir şekilde kullanmaktır. Başarılı bir yetişkinlik döneminde ego kimliği kazanılmış, gelişmeye yönelik görevlerde başarı sağlanmış olmalıdır. Bu evre, kariyer evrelerinden kariyer ortası ile kariyer sonu dönemlerine rast gelmektedir (Aytaç ve Keser, 2017: 27).

1. 4. 2. Kariyer Evreleri

Yaşam evreleri ve kariyer evreleri konusunda çalışmaları bulunan birçok bilim adamı mevcuttur. Bu çalışmada, konuyla ilgili çalışmalar yapmış bilim adamlarından en çok bilinen ve kariyer gelişimini yaşam boyu gelişim olarak adlandıran Super'ın kariyer evrelerine yer verilmiştir.

1. 4. 2. 1. Keşif

14-24 yaş aralığını kapsayan bu dönem, bireyin okul eğitiminin bitip çalışma döneminin başlamasına kadar geçen süredir. Bireyin kendini ispatlama ve alternatifleri değerlendirme dönemidir. Kariyer keşif dönemi bireyin kişisel gözlemleri sonucu meslek seçmeye çalıştığı dönemdir. Bu gözlemler anne babadan, öğretmenden, arkadaş çevresinden duyduğu, televizyondan gördüğü, oynadığı rol oyunları ile keşfetmeye başladığı kariyer seçim alternatifleridir (Aytaç ve Keser, 2017: 32).

Keşif dönemi bireyin, kendini çeşitli rollerde denediği, deneyimledikleri üzerine düşündüğü, kazandığı becerilerin ilerleyen zamanlarda üstleneceği rolleri yerine getirmede ne derece katkı sağlayacağını değerlendirdiği bir aşamadır (Kuzgun, 2014a: 84). Kariyer gelişimi alanında geleceği planlamak, billurlaşma ve mesleki tercihleri belirleme görevlerini yerine getirmeyi içermektedir. Bir mesleki tercihin billurlaşması, kişilerin hoşlarına giden işleri belirginleştirmelerini gerektirir. Billurlaşma süreci, büyüme aşamasında elde edilen benlik bilgisi ve mesleki bilgiye dayalıdır. Bu bilgileri kullanarak bireyler mesleklerin kendi benlik kavramlarını uygulamaya ne ölçüde izin

vereceğini keşfetmek için daha derinlemesine mesleki bilgi elde etmeye odaklanırlar (Niles ve Bowsbey, 2013: 51).

Keşif evresi netleşme, belirginleştirme ve uygulama olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır (Ünsal, 2014: 325):

Netleşme: Bu alt evre bireyin ne yapmak istediğini açıklığa kavuşturduğu, ilgilerini, becerilerini ve değerlerini belirlemeye çalıştığı evredir. Birçok lise öğrencisi bu evrededir. Bir yetişkin alan değiştirmeye karar verdiğinde de bu evreye tekrar dönüş yapabilir.

Belirginleştirme: Bu evre, eğitim aldıktan sonra bireyin çalışma alanını belirlemesi esnasında ortaya çıkar. Üniversite mezunları için 20’li yaşlarda gerçekleşmeye başlarken, liseden sonra iş aramaya başlayan kişilerde daha erken yaşlarda başlar.

Uygulama: Uygulama evresi bir iş alanında tutarlı ve devamlı biçimde çalışmaya başlamadan önceki evredir. Bireyler bu evrede kariyer hedeflerini gerçekleştirmek için planlar yapar, iş bulmak için yararlı olabilecek sosyal temaslarda (kariyer danışmanı, iş mülakatları gibi) bulunurlar.

Super’ın geliştirdiği çocuklukta kariyer gelişim modeli keşif dönemi kariyer gelişimiyle benzerlik göstermektedir. Bu model; merak, araştırma, bilgi, anahtar figürler, ilgiler, denetim odağı, zaman perspektifi, benlik/öz kavram ve planlama boyutlarından oluşmaktadır. Merak, çocukların, okulda ve okul dışında merak ettikleri davranışları, araştırma, okulda ve okul dışında araştırmak istedikleri davranışları, bilgi, çevrelerindeki meslekler hakkındaki bilgileri kullanma, anahtar figürler, ailelerindeki ve çevrelerindeki rol modelleri, ilgileri, yapmaktan hoşlandıkları etkilerin farkında olma, denetim odağı, olaylar karşısındaki içsel kontrolleri, zaman perspektifi, şimdiki zamana geleceğe nasıl yansıtıkları, benlik/öz kavramı, benlik kavramının farkında olma, planlama, geleceğe ilişkin planlamanın önemi içermektedir (Kuzgun, 2014b: 181).

Okulun, keşif aşamasındaki bireyin gelişimi için önemli bir yeri vardır. Müfredattaki dersler, sosyal aktiviteler bireyin kendisini keşfetmesine yardımcı olur. Bilimsel etkinlikler, tiyatro, okul gazeteciliği, müzik yarışmaları, spor etkinlikleri gibi aktiviteler keşif sürecine katkı sağlar (Ünsal, 2014: 326).

Bu aşamada birey, başarılı olabileceği, severek yapabileceği bir meslek ve kariyer arayışındadır. Bu dönemde birey “huzur içinde bir yaşam geçirmek için ne yapmak

istiyorum” sorusunun cevabını bulmaya çalışır. Bir mesleğe bağlılık bu dönemde düşüktür. Seçilen meslek birkaç kez değiştirilebilir (Aytaç ve Keser, 2017: 33). Bireylerin arayış içinde olması, istek ve yeteneklerini keşfetmeye çalışması doğru bir kariyer seçimine doğru ilerlediğini gösterir. Bireyin keşif evresinde doğru değerlendirmeler yapıp bireysel özelliklerine yönelik bir kariyere yönelmesi diğer kariyer evrelerinin de daha düzgün, daha mutlu seçimlerle ilerlemesini sağlar. Bunun yanı sıra bireylerin keşif evresinin iyi değerlendirilmesi kariyer kaygı düzeyleri de etkilemektedir.

1. 4. 2. 2. Kurulma (İşe Giriş ve Kariyer Başlangıcı)

Kuruluş adı verilen bu evre, 25-45 yaş arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde birey, bir meslekte kalıp, kendini o meslekte geliştirmeye devam eder. 45 yaşına kadar çoğu kişi mesleğini belirler ve gelecek yıllar içinde bu mesleği korumaya çalışır. Ancak bu safhanın erken dönemlerinde deneme yanılma durumları yaşanabilir (Ünsal, 2014: 339). Keşif dönemini iyi değerlendirmiş olan bireyin bu dönemde ne yapacağı daha nettir. Yeteneklerinin farkına varmış, bireysel ilgi ve isteklerini iyi değerlendirmiş bir birey kurulma döneminde hedefine kilitlenir ve kariyer yolculuğuna başlar.

Bu evreye değişik kaynaklardan iş aramayla başlanır. Süreç, ilk işi bulma, işe girme, beceri edinme, iş öğrenme, toplum tarafından kabul görme şeklinde devam eder. Bahsedilen süreç en az beş yıl sürebilir. Bireyin önceliği güvenlik ve emniyet ihtiyaçlarıdır. Bu dönemde belirsizlikler ve bunalımlar başlar. Bazı kişiler ilk iş deneyiminde zorlanabilir ve bu deneyimler ümitsizliğe neden olabilir. İşe yeni başlayan bireyin kariyer beklentileriyle şirketin iş istekleri uyumlayabilir. Hem çalışanın hem de şirketin birbirlerinden beklentilerinin uyumlamaması “kariyer şoku” sendromuna neden olabilir (Aytaç ve Keser, 2017: 33; Barutçugil, 2004: 328).

Erken kariyer sorunlarını azaltmak için, öncelikli olarak gerçekçi olmayan iş beklentilerini azaltmak lazımdır. Yeni işe başlamış çalışanın iş ile ilgili doğru bilgileri öğreneceği oryantasyon sürecinde bulunması bu aşamada önemlidir. Bunun yanında, çalışanlara öğrendiklerini pekiştirmek ve özgüvenlerini arttırmak için sıklıkla geri bildirim verilmelidir (Barutçugil, 2004: 328).

1. 4. 2. 3. Kariyer Ortası

Kariyer ortası bireyin işinde en verimli olduğu evredir. Bu aşamada bireyden öğrenici olmaktan çok yapıcı olması beklenir. İşle ilgili görevler hayati önem taşır. Başarılı olanlar

ödül ile desteklenirken, yanlışlar cezalandırılır. Başarısız olan bireyler kendilerini tekrar değerlendirir, kariyer planlarını inceler ve bazı düzeltmelerde bulunurlar (Aytaç ve Keser, 2017: 35).

Bu aşamada çalışanların meslek bilgileri ve meslek tecrübeleri fazladır ve iş yerinde işler nasıl yürüdüğüne dair bilgileri tamdır. Bu dönemde çalışan, şirkete gelen yeni personeller için eğitici görevini üstlenebilirler. Kariyer ortasındaki çalışandan şirket politikalarını geliştirmeleri beklenir. İş süreçleri, karşılaşılan problemler ve çözümü konularında bu kişilerin görüşlerine başvurulur ve yardım istenir (Noe, 2009: 409).

Eğer birey, iş hayatında önemli bir değişim olmadan veya ilerleyemeden birkaç yıl geçirdiyse kariyer platosu dönemine girmiştir. Bu dönemde bireyin hem kariyer amacında düşüş yaşanmakta, hem de motivasyonu, üretkenliği düşmektedir. Çünkü tüm çabalarına rağmen terfi veya ilerleme fırsatı görememektedir. Bu dönemde, hem çalışan hem de örgüt fiziksel ve duygusal anlamda olumsuzluklardan uzak durmalı, iş ve insan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde devam ettirmeye çalışmalıdır (Barutçugil, 2004: 328-329).

1. 4. 2. 4. Kariyer Sonu

Aytaç, kariyer sonunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Kişinin kariyerinin en uzun dönemidir. Bu dönemde birey kariyer hayatının sonuna gelmiştir. Eskime ve kariyer ortası sorunları bu dönemde de vardır. Bu aşama boyunca kişinin öğrenmeleri yavaşladığından yalnızca tecrübelerinden yola çıkarak edindikleri bilgiyi başkalarına öğretmeye çalışırlar. Genç çalışanlar tarafından saygı ve hürmet görmek heveslendirir ve gurur duyarlar. Bireylerin bu dönemde kişiliğe yönelimleri artar, örgüte yönelimleri azalır. Emeklilik döneminde yapacakları şeyleri düşünmeye başlarlar. Bu aşama bireylerin kariyerlerini tamamladıkları düşünerek işten ayrılmaya hazırlandıkları dönemdir” (Aytaç, 2005: 72).

1. 4. 2. 5. Azalma (Emeklilik)

Bireylerin bu dönemin sonunda sorumlulukları, güçleri ve kariyerleri azalmaya başlar. Emekli olma kişinin kariyerinin son bulma halidir. Dolayısıyla bu durum bazıları için bir şoktur. Emekli olma durumuna farklı bir açıdan bakılırsa bireyin hayatında yeni kariyer yollarının ve hedeflerin başladığı, farklı rollerin geliştiği bir aşama olduğu görülebilir. Fakat var olan bireysel kimliğin sahibiyken kariyer kimliğinin kaybı birçok emekli bireyin yararsız, verimsiz biriymiş gibi hissetmesine neden olur (Şimşek, Çelik ve Akatay, 2016: 142).

1. 5. Kariyer Planlama

Kariyer planlamanın başlangıcı lise yıllarında başlar. Lise yılları bireylerin yavaş yavaş gelecek planları yapmaya başladıkları ve gelecekte yapmak istedikleri meslekle ilgili üniversitedeki bölümlere girmeyi hedefledikleri yıllardır. Üniversitede eğitim aldıkları bölüm, kendi ilgi ve yeteneklerine uygun bir bölümse bitirdikleri bölümle ilgili mesleklere yönelmek isterler (Çalık ve Ereş, 2006: 92).

1. 5. 1. Kariyer Planlamanın Tanımı ve Kapsamı

Kariyer planlama en basit tanımıyla, bir bireyin gelecekte çalışacağı işlerle ilgili plan yapmasıdır. Bu bağlamda Çetin, Dinç Elmalı ve Arslan (2018: 137) “bireyin kişisel yetenekleri ve ilgileri ile bilgi ve motivasyon dahil diğer özelliklerinin farkında olduğu; kariyer fırsatları ve seçimleriyle ilgili bilgi sahibi olduğu; kariyerle ilgili amaçlarını belirttiği ve bu amaçlar için eylem planları yaptığı planlı bir süreçtir” şeklinde kariyer planlamayı tanımlamıştır.

Kariyer planlaması organizasyonlarda kaliteyi, motivasyonu, çalışanın ve organizasyonun hedeflerini ortak bir paydada birleştirerek verimliliği arttırmanın yanında çalışanın bilgi, yetenek, beceri ve güdülerinin geliştirilerek organizasyonda daha üst pozisyonlara yükselmesinin planlanmasını ifade eder (Dolgun, 2007: 146).

Barutçugil’in görüşü de bu konuyu açıklamaktadır.

“Kariyer planlama, bireylerin ihtiyaçları ve değerleriyle iş deneyimlerini ve fırsatlarını dengelemeyi amaçlayan sorun çözme ve karar alma sürecidir. Bireylerin mutlu olmasını dolayısıyla işlerinde daha verimli olmalarını sağlar. Ayrıca kariyer planlama, geleceğini tahmin edebilen, ne istediğini bilen, hedef ve amaçlarını ona göre belirleyebilen, yüksek motivasyona sahip bireyler yaratır” (Barutçugil, 2004: 321).

Yakın zamanlara kadar bir bireyin kariyeri örgüt tarafından kararlaştırılırdı. Örgütün başka bir yerde birisine ihtiyacı varsa birey transfer edilirdi. Bir kişinin kariyerinin başarısı çoğu zaman yapılan iş sayısı ile gösterilirdi. Günümüzde ise kariyer planlama yeni bir anlam kazanmıştır. Bireyler hala transfer edilir ve çoğu için hala kariyer başarısı oluşturur. Ama artık örgütler sadece bireylerin yaptıkları işe değil, aynı zamanda işin bireyin istediği şeyi sunup sunmadığı açısından da önemine dikkat etmeye başladılar. Yani kuruluşlar bireyin yeteneklerinin ve ihtiyaçlarının gerçekten iş ile eşleşip eşleşmediği konusuna önem vermeye başladılar. Kurumlar tarafından ortaya koyulan kariyer planlama programlarının çoğu, çalışanın ve kuruluşun kariyer planlamalarından

sorumlu olması gereğine dayanmaktadır (Schuler, 1981: 356-357). İşte bu yüzden bireyin keşif döneminde kendini iyi tanıması, yeteneklerinin farkına varması ve o doğrultuda meslek seçimini yapması önemlidir. Doğru mesleği seçen kişinin kariyer planı yapması ve plan doğrultusunda kariyerini ilerletmesi hem birey açısından hem de işletme açısından bir kazanımdır.

1. 5. 2. Kariyer Planlamanın Önemi ve Amaçları

Kariyer planlama bir öğrenme süreci olarak düşünüldüğünde, bireyin sadece bir işte çalışmasını ve yükselmesini değil aynı zamanda kişisel olarak kendisini tanımasını, iç dünyasını keşfetmesini sağlar. Bu açıdan bakıldığında kariyer planı yapmak kişinin hem kendini tanıyarak ilgi ve yeteneklerini geliştirmesine hem de kariyer basamaklarını çıkarken bilgi ve becerilerini geliştirmesine imkân sağladığı için önemlidir.

Son zamanlarda bireyler, eğitim seviyelerinin artması, rekabet ortamlarındaki artış, hayat kalitelerini yükseltme arzusu gibi sebeplerle kariyer planlamasına verdikleri önemi arttırmaya başlamışlardır. Kariyer planı yapmak geleceğe dair hedefler koymak demektir. Bu durum da, bireylerin motivasyonlarının ve kendilerine olan güvenin artmasını sağlamaktadır (Dolgun, 2007: 148). Kariyer planlamaya yine bireysel olarak bakıldığında, bireyin kendini geliştirmesi, kariyer yollarıyla ilgili bilgi sağlama, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmak için gösterilen çaba, bireyin yeteneklerinin üstleri tarafından fark edilerek daha üst kademede çalışmasının sağlanması gibi faydalar kariyer planının önemini göstermektedir (Çatır ve Karaçor, 2016: 204).

Günümüzde küreselleşme ve teknoloji alanında yaşanan değişimler, işlerin niteliğinin değişmesi, işletmelerin gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçları gibi faktörler, işletmeleri kariyer planlama konusuna daha fazla önem vermeye yöneltmektedir (Dolgun, 2007: 147). Kariyer planlama, işletmelerin işe alma ve terfi kararlarının daha sağlıklı alınması, kişisel değerlendirmelerin ve önyargıların en aza indirilmesi, ücretlendirme ve performans değerlendirme adaletinin sağlanması açısından da büyük öneme sahiptir (Barutçugil, 2004: 322).

Kariyer planlamasının asıl amacı, örgüt hedefleri ile çalışanların kariyer hedeflerinin aynı noktada birleştirilmesidir. Kariyer planlaması yapılarak, hem işletmenin hem de çalışan bireylerin hedeflere ulaşmadaki mevcut alternatifleri arasından en uygun olanının seçimi

mümkün olacaktır (Dolgun,2007: 148). Kariyer planlama amaçları Sabuncuoğlu ve Tokol tarafından şöyle sıralanmıştır:

İnsan kaynaklarının faal olarak kullanılması,

Bireylere terfi hedefleri sunularak motivasyon sağlanması,

İş performansının artırılması,

Çalışanların işe ve örgüte bağlılığının sağlanması (Sabuncuoğlu ve Tokol, 2013: 33)

1. 6. Kariyer Planlama Çeşitleri

Kariyer planlama bireysel kariyer planlama ve örgütsel kariyer planlama olarak ikiye ayrılmaktadır.

1. 6. 1. Bireysel Kariyer Planlama

Bireysel kariyer planlama, kişinin ilgi alanlarını ve yeteneklerini gözden geçirmesi, kariyer amaçlarını oluşturması, kariyer fırsatlarını incelemesini, belirlediği hedeflere ulaşmasını sağlayacak araçları belirleyerek elverişli yolları öncesinde fark eden devamlı bir süreçtir (Bingöl, 2006: 286). Bireysel kariyer planlama, bireyin iş yaşamıyla ilgili yaptığı planları kapsar. Kişi kariyer kararından önce bireysel olarak değerlendirmede bulunup işinin gereklilik ve beklentilerini karşılayıp karşılayamayacağını sorgulamalı, kariyer beklentisine ulaşmada gerekli olan bilgi kaynaklarına ulaşmaya çalışmalıdır (Barutçugil, 2004: 321). Ayrıca bireyler, kariyer planlamayı sadece bir terfi yolu olarak görmemelidir. Bireysel kariyer planlama birey için bir sorumluluk ve bu sorumluluğun yerine getirilmesi için gösterilen çaba olarak algılanmalıdır. Bireysel kariyer planlama, ilk olarak kendini tanımayı gerektirmektedir. Birey kariyer planı yaparken hedeflerini belirlemeden önce, istediği şeyin gerçekten ne olduğunu dürüstçe ortaya koymalıdır (Çalış ve Ereş, 2006: 101). Bunu yapması bireyin kariyer evrelerinden keşif dönemini iyi değerlendirmesiyle gerçekleşecektir. Bireysel kariyer planlamanın ilk basamağında birey kendisini ne kadar iyi tanır ve o yönde kariyer planı yaparsa yaşayacağı kariyer kaygısı da azalacaktır.

Kariyer planlamanın bireye sağladığı faydaları Aytaç ve Keser (2017: 109) şu şekilde sıralamıştır:

İşletme içinden terfi olanağı sağladığı için çalışanlara yükselme fırsatı verir.

Farklı geçmişe ve eğitime sahip olan kişilere kariyer planlamada destek vererek işletmeyle bütünleşmesini sağlar.

Daha iyi bir iş, daha çok para ile birlikte artan sorumluluk, verimlilik ve hareketlilik artırma yeteneği kazandırır.

Kişisel gelişimi destekler.

Bireyleri güdüler, ilerlemelerini sağlar.

Çalışanların gereksinimlerinin karşılanmasını kolaylaştırır.

Çalışanların zihinsel, sosyal ve fiziksel kapasitelerinin yöneticiler tarafından bilinmesini sağlar.

Çalışanların kariyer hedeflerinin farkına varılmasını sağlayarak, var olan yeteneklerin kullanılmasının önünü açar.

Kısacası kariyer planlama, bireyleri psiko-sosyal doyuma ulaştırır.

1. 6. 1. 1. Bireysel Kariyer Planlama Aşamaları

Bireysel kariyer planlama beş aşamadan oluşan bir süreçtir.

1. 6. 1. 1. 1. Kendini Değerlendirme

Bu aşama, bireyin ilgi alanlarını, kariyer değerlerini, davranışsal eğilimlerini ve yeteneklerini belirlemesini amaçlayarak kişisel bir değerlendirme yapmasını sağlar (Noe, 2009: 410). Bu aşamada birey, değerlerinin, hedeflerinin, amaçlarının ve becerilerinin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyar. Kişinin kendi kendini değerlendirmesi zor bir durum olduğu için kişi, kendisini başka insanlarla karşılaştırarak ve bilinen bazı testleri uygulayarak daha gerçekçi bir değerlendirme sonucuna ulaşabilir (Bingöl, 2006: 298). Bu aşama kariyer evrelerinden de keşif dönemiyle örtüşmektedir.

1. 6. 1. 1. 2. Kariyer Olanaklarının Değerlendirilmesi

Bu aşama bireyin kariyer alanındaki seçenekleri değerlendirip belirlemeye başladığı aşamadır. Birey, kariyer seçeneklerini değerlendirdikten sonra kendi ilgi ve davranışlarına göre iş tercihlerini de yine bu aşamada yapar. Kariyer fırsatları belirlenirken bireyin ilgi, yetenek, sosyal çevre ve psikolojik özellikleri dikkate

alınmalıdır. Ayrıca bu aşama da örgüt de bireye iş fırsatlarını tanıtmalıdır (Çalık ve Ereş, 2006: 103).

Bireyin seçtiği meslek veya iş sektörü yaşam boyu devam edecek bir durumdur. Dolayısıyla kişinin çalıştığı işte mutlu olması son derece önemlidir. Bu yüzden bireyin çalıştığı ilk işinde ya da iş şirketinde ne istediği iyi analiz etmesi gerekir. Kişi öncelikle çalışmak isteyebileceği meslekleri ve sektörleri tanımalıdır. Bu konuda bilgi sağlayıcılar; gazeteler, bilişim ağı, mesleki dergiler, posta, kütüphaneler, iş araştırma firmaları, okullardaki işe yerleştirme büroları, aile ve arkadaşlardır. Ayrıca birey kısmi çalışma, staj, iş deneyimleri gibi seçeneklerle de direkt olarak bilgi sahibi olabilir. Bir diğer taraftan birey, artık küresel bir dünyada yaşadığımız gerçeğinin farkında olmalı ve sadece ulusal düzeydeki fırsatları değil uluslararası iş ve sektör piyasasını da araştırmalı, fırsatları değerlendirmelidir (Bingöl,2006: 299).

1. 6. 1. 1. 3. Hedef Belirleme

Bu aşama, çalışanın hem kısa ve hem de uzun vadeli hedeflerini gösterir. Bu hedefler genellikle istenilen konumları, yeteneklerini uygulama seviyesini, iş kurmayı ve beceri kazanmayı kapsar (Noe, 2009: 412). Çalışan farklı seçeneklerdeki meslekler ile sektörler hakkında edindiği bilgileri bu aşamada değerlendirir, sahip olduğu özellikleri ile karşılaştırır. Ulaşmak istediği hedefleri belirleyip elde ettiği bilgileri değerlendirir. Çalışanın kendisini iyi değerlendirmesi ve kariyer ile ilgili doğru bilgiler edinmesi, kariyer kararının kalitesini de olumlu bir şekilde etkileyecektir. Özetle, burada birey kendini ve fırsatları değerlendirip, kariyer hedeflerini açık ve net olarak ortaya koyar (Dolgun, 2007: 151).

1. 6. 1. 1. 4. Kariyer Planının Hazırlanması ve Uygulanması

Hareket planlaması şeklinde kabul edilen bu aşamada çalışanlar, kısa ve uzun dönemde kariyer hedeflerine erişecek yolları belirlemeye çalışırlar. Eğitimlere ve kurslara katılmak, örgüt içi yeni iş fırsatlarına başvurmak bu planın kapsama alanı içindedir (Noe, 2009: 412). Birey bu aşamada, belirlediği hedefler yönünde kariyer seçenekleri arasında kendisine en çok uyguna karar verir ve kariyer planını gerçekleştirmeye başlar. Birey, gereksinimlerini karşılayabilecek kariyer yolunu seçerek kariyer planını hayata geçirir (Soysal ve Söylemez, 2014: 25).

1. 6. 2. Örgütsel Kariyer Planlama

Örgütsel kariyer planlama, bireyin sahip olduğu bilgi ve becerilerinin geliştirilerek çalıştığı işletmede ilerleyişinin planlanmasıdır. Bu bağlamda, ilerideki pozisyonuna uygun yetkinlikleri kazanabilmesi için çalışanın ihtiyacı olan yeterlilikleri kazandırması da yer almaktadır (Saruhan ve Yıldız, 2012: 420). Bireysel kariyer planlama ve örgütsel hedeflerin gerçekleştirilmesi için çalışmalara destek olmak, örgütsel hedeflerle bireysel hedeflerin ortak bir noktaya getirilmesi konusu örgütsel kariyer planlamanın içeriğini oluşturur (Şimşek, Çelik ve Akatay, 2016: 212).

Örgütsel kariyer planlamanın başarıya ulaşabilmesi için çalışanlar kariyerlerinin planlanmasında aktif rol almalı ve bireysel kariyer planlama faaliyetleriyle uyumlu olmalıdır. Bunların yanında üst yönetimin destek vermesi de bu faaliyetlerin etkili bir şekilde yürütülmesi açısından önemlidir (Barutçugil, 2004: 322).

Barutçugil (2004: 322) örgütsel kariyer planlamanın başarılı bir şekilde uygulanması durumunda elde edilecek faydaları şu şekilde sıralamıştır:

Çalışanların verimli bir şekilde çalışmalarını sağlar.

Örgütün hedeflerini yakalaması kolaylaşır.

Çalışanların iş tatmin düzeyi yükselir ve çalışanların huzurlu olması sağlanır.

Çalışanların devir hızı ve dolayısıyla insan kaynaklarının maliyeti azalır.

Kuruma olan bağlılık artar, bu da aidiyet duygusu geliştirir.

İnsan kaynağından en uygun seviyede yararlanmak kolaylaşır.

Çalışanların performansları ve potansiyelleri artar.

1. 7. Kariyer Seçimini Etkileyen Etmenler

Bireylerin hayati kararlarından birisi kariyer seçimidir. Bu seçim kişileri hayat boyu etkilemektedir. Dolayısıyla birey, kariyer seçimi yaparken kendisini iyi tanımalı, ne istediğinden emin olmalı ve doğru bir tercih yapmalıdır. Fakat kariyer seçim kararı yetenekler, ilgiler, psikolojik ihtiyaçlar, sosyo-ekonomik düzey, aile ilişkileri, meslek değerleri, cinsiyet gibi pek çok etmenden etkilenir.

1. 7. 1. Yetenek

Meslek seçimini etkileyen en önemli özellik yetenektir. Kuzgun bu konuyu şu şekilde açıklamıştır:

“Herhangi bir davranışı (bilgi veya beceri) öğrenebilme gücüne yetenek denir. Bu güç, doğuştan sahip olunan kapasitenin çevre ile etkileşimde bulunmuş ve eğitim sonucu işlenmiş, yeni öğrenimler için hazır hale getirilmiş kısmıdır. Bu açıdan yetenek, bir kişinin belli bir yaşa kadar kapasitesini kullanarak geliştirdiği zihinsel, duyuşsal veya psikomotor becerileridir. Bu beceriler kişinin, daha sonra alacağı eğitimden ne ölçüde yararlanabileceği hakkında bir tahminde bulunmaya yardımcı olurlar. Yetenek, bir kişi bir eğitime alınacağı zaman gündeme gelen bir özelliktir” (Kuzgun,2014a: 23).

Kişi, yetenekleri ölçüsünde kariyer tercihini yapmakla çalışma yaşamında yeterlilik gösterebilir. Fakat çoğu zaman dikkate alınmayan yetenek kavramı bireylerin meslek tercihinden sonra farkına varılmaktadır. Çünkü birey ilgisi olduğu bir işte yetenek sahibi olmayabilir (Çalık ve Ereş, 2006: 65). İşte bu yüzden kişinin sahip olduğu yeteneklerin farkında olması çok önemlidir. Bu konu bireyi ilgilendirdiği kadar aileyi ve öğretmenleri de ilgilendirmektedir. Çocukluktan itibaren bireyin davranışları, ilgileri gözlemlenmeli, var olan yetenek potansiyelinin ortaya çıkması için doğru yönlendirmeler yapılmalıdır.

1. 7. 2. İlgi

Kuzgun (2014: 32) ilgiyi, “belirli etkinliklere bilinçli bir şekilde yönelme, bu etkinlikleri kısıtlayıcı durumlarda bile diğer etkinliklere tercih etme ve aynı zamanda bu etkinlikleri uygularken yorgunluk yerine coşku, bıkkınlık yerine devam etmek isteme gibi durumlarda, varlığına hükmettiğimiz bir iç uyarıcıdır”.

Birey, ilgisi doğrultusunda bir kariyer seçerek tüm yeteneklerini ve yaratıcılık özelliklerini kullanır, bunun sonunda da başarılı olur. Başarılı olmanın yanı sıra birey, iş doyumuna da ulaşır. Çünkü bir işin yapılmasında yeteneğin yanı sıra işi yaparken duyulan haz da önemlidir (Çalık ve Ereş, 2006: 65).

İlgi alanları şu şekilde sıralanmaktadır;

Bilimsel İlgi: Toplumsal ve doğal olayların nasıl ve neden meydana geldiğini anlama isteği ve merakını anlatır. Fizikçiler, sosyologlar, biyologlar vb. bu ilginin bulunduğu kişilerdir.

Teknik veya Maddi İlgi: Olayların nasıl ve neden meydana geldiğinden ziyade bilimsel bilgilerin nasıl uygulanabileceği ile ilgilenmektir. Doktorlar, mühendisler vb. kişilerde bu ilgi bulunur.

Sosyal Yardım İlgi: İnsanlar ile ilgilenmek, onları anlamak, geliştirmek, sıkıntılarını azaltmak isteği bu ilginin alanına girer. Psikolojik danışmanlık, öğretmenlik gibi mesleklerde bu tür ilgi yoğundur.

Sistemik İlgi veya İş Ayrıntıları İlgi: İşleri düzenli ve tertipli yapmayı içeren bu tür ilgi, kayıt tutma, dosyalama, yazıları belli bir sisteme göre sıralama gibi işlerle ilişkilidir. Büro memurları, muhasebeciler bu tür ilginin bulunduğu kişilerdir.

İş Temasları İlgi: Bu tür ilgiye sahip kişiler insanları ikna etmek, bir ürünü satmak gibi faaliyetlerden hoşlanmaktadırlar. Satış pazarlama alanı bu ilgiye uygun kişilerin çalışabileceği alanlardır.

Edebiyat İlgi: Düşünceleri aktarabilme ve karşısındakini kelimeler ile etkileyebilme ilgisidir. Gazeteciler, yazarlar bu tür ilginin bulunduğu kişilerdir.

Müzik ve Sanat İlgi: Duyguların artistik yollarla ifade edilmesiyle ilgili olan ilgi alanıdır (Kuzgun, 2014a: 32).

İlgi alanları birey tarafından fark edilip ilginin olduğu alana yöneleceği gibi rehberlik hizmetleri tarafından da ilgi alanları belirlenip yönlendirilebilir. Doğru bir kariyer seçimi için ilginin farkında olunması son derece önemlidir. Bu yüzden öğrenim hayatındayken okulda, çalışma yaşamındayken de şirket içi rehberlik hizmetlerinden yararlanmak bireyin faydasına olacaktır.

1. 7. 3. Meslek Değerleri(Kariyer Değerleri)

Bir meslek sahibi olduktan sonra o mesleğin kazandırdıklarından elde edilen doyum meslek değerleridir. Meslek sayesinde kazanılan prestij, statü, saygınlık, kazanç ve güvenli gelir elde etme sonucu kendini güvende hissetme birer meslek değeridir. Mesleklerin sahip olduğu çeşitli özelliklere verilen değer kişiden kişiye değişir. Mesela, bir birey için bir mesleğin tercih edilebilir yanı o meslekten kazanılan yüksek kazançken, başka bir birey için güvence, bir diğer kişi için mesleğin toplumsal saygınlığı ya da var olan yeteneğini o meslekte kullanabilecek olması olabilir (Uğurlu, 2007: 15).

1. 7. 4. Psikolojik Gereksinmeler

İnsan davranışları bir gerilimi, ortadaki bir sıkıntıyı gidermeye yöneliktir. Bu sorunları çözerken, insanlarda gereksinme adı verilen ve organizmada oluşan gerginlik ve sıkıntı hali bulunur. Bu gerginlik ve sıkıntı hali uygun objenin elde edilmesiyle son bulur. Böylece organizma homeostatik dengesine ulaşır. İnsan davranışları biyolojik gereksinmelerden etkilense de büyük çoğunluğu psikolojik gereksinmelerden kaynaklanmaktadır. Psikolojik gereksinmeler her bireyde farklıdır ve farklı derecelerde bulunur. İnsan davranışlarını yönlendirmede etkili olan psikolojik gereksinmeler meslek seçiminde de önemli rol oynar (Kuzgun, 2014b: 79-80).

Hoppock'a (1957) göre insan öncelikle en önemli ihtiyacını gidermeye çalışır. Mesela; aç olan insan bulduğu herhangi bir işe girer. Asıl gereksinimlerini karşıladıktan sonra bir sonraki daha güçlü ihtiyaçları için harekete geçecektir. Meslekte doyum, kişinin gereksinmeleriyle, bu gereksinmeleri karşılayacağı düşünülen meslekler arasındaki tutarlılıklarla oluşur (akt. Kuzgun, 2014a: 55).

1. 7. 5. Sosyo-ekonomik Düzey

Bireylerin içinde bulunduğu sosyal sınıf, ailelerinin sosyal statüsü ve gelir düzeyi kişinin kariyer seçiminde etkilidir. Ailenin gelir düzeyinin yüksek olması, bireylere istedikleri meslek ve kariyer alanlarında eğitim alma imkânı sağlamaktadır (Aytaç ve Keser, 2017: 76).

Bir ailenin sosyo-ekonomik düzeyi çocuklarının alacağı eğitimin seviyesini ve seçeceği mesleği belirler. Bir kişinin hangi noktaya kadar eğitim alacağı öncelikle yeteneklerine bağlıdır. Fakat yetenekler çevre desteğiyle gelişir. Dolayısıyla bireylerin eğitim hedeflerinin belirlenmesinde ailenin gelir durumu önemli bir etkidir (Kuzgun, 2014b: 101).

Bireyler ait oldukları sosyal sınıf değerlerinden etkilenseler de, hangi sosyal sınıftan olurlarsa olsunlar içinde buldukları sınıf düzeyinden daha üste geçme çabasındadırlar. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir ailede yetişmiş olan çocuk babasından daha alt düzeyde bir meslek hedefi düşünmemektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileden gelen çocuk ise babasından daha üst düzeydeki mesleklere heves etmektedir. Türkiye'de yapılan bir çalışmada çiftçi ve zanaatkâr çocuklarının mesleki beklentilerinin sınıf

öğretmenliği, hemşirelik, astsubaylık, polislik gibi mesleklerle sınırlı kaldığı görülmüştür (Kuzgun, 2014a: 59).

Ailelerin meslek seçimine müdahalesi de sosyo-ekonomik statüye göre farklılık göstermektedir. Alt ve orta sosyo-ekonomik statüde bulunan aileler, çocukları sayısal alan dışında, özellikle de sanat ve spor alanlarına yönelmek istediklerinde karşı çıkabilmektedirler (Özyürek, 2016a: 37).

Anne babanın eğitim seviyesi ile çocuğun meslek değerleri arasında da yakın bir ilişki vardır. Ailenin eğitim seviyesi düştükçe çocuklar meslekten daha yüksek ücret, daha fazla iş güvencesi beklemektedir (Kuzgun, 2014b: 102).

1. 7. 6. Aile İlişkileri

Bireyin içinde büyüdüğü aile kişisel gelişimi açısından çok önemlidir. Anne babadan gelen kalıtsal özellikler kadar ailenin çocuk gelişimine verdiği önem de kişinin kapasitesinin ve kişiliğinin gelişimde etkilidir.

Kuzgun'a (2014a: 60-61) göre, anne babanın çocuğun meslek gelişimine etkisi şöyle açıklanabilir; anne-babalar çocuğun bazı yeteneklerini geliştirebilecek ortamlar hazırlarken bazılarını ihmal edebilir, bastırabilirler. Anne-babalar yeteneklerini geliştirebilmesi için çocuklarına olanaklar sağlayabilirler ve başarı durumunda ödüllendirerek bu başarıyı pekiştirebilirler. Ailenin gelir ve eğitim seviyesi, içinde bulunduğu sosyal sınıf anne babanın meslek değerlerinin belirlenmesinde etkili olmakta bu durum da sosyal kalıtım yoluyla çocuklara geçmektedir. Dolayısıyla ailenin mesleklere karşı tutumları çocukların değerler hiyerarşisinin oluşmasında etkili olmaktadır. Bireyin öz kavramının oluşmasında da aile etkisi çok büyüktür. Çocuğun kendine saygı duyması, kendini geliştirmek için gösterdiği çaba, kendisini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi sağlıklı bir öz kavramının göstergesidir. Bu tür öz kavramının oluşmasında ailenin anlayışlı ve destekleyici tavrı çok önemlidir.

1. 7. 7. Cinsiyet

Cinsiyet de kariyer seçiminde etkili olan etmenlerden birisidir. Cinsiyet, cinsiyetçi kalıp yargıları ve cinsiyet rolleri meslek seçiminde etkilidir. Toplumsal olarak oluşan cinsiyet rolüne göre ideal kadın ve ideal erkek davranışları ve duyguları tanımlanmıştır ve buna göre yetiştirilmeye çalışılırlar. Kız çocukları küçük yaşlardan itibaren ailelerinden,

öğretmenlerinden, kitaplardan, televizyondan vb. geleneksel mesajlar alırlar. Bu mesajlar onlara ev hanımı olmaya, anne olmaya yönlendirirken, meslek olarak da öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi mesleklere yönlendirmeleri gerektiği iletisini verir. Bir kız mühendis olmak veya ticaretle uğraşmak istediğinde çok fazla olumsuz fikirle karşılaşır. Yine erkek çocuklarından da atılgan, yarışmacı olması ve ev dışı faaliyetlere yönelmesi beklenirken, sözel ve sanatsal alanlara yönelmeleri desteklenmemektedir (Özyürek, 2016: 39-40).

Bu çalışmada kariyer kavramı çerçevesinde kariyer seçim kuramları, kariyer evreleri, kariyer planlama ve kariyer seçimini etkileyen faktörler incelenmektedir. Gelecek bölümde kaygı kavramı ve boyutları incelenecektir.

2. BÖLÜM: KAYGI KAVRAMI

2. 1. Kaygı Kavramı

Kaygı (anksiyete=anxiety) kelimesinin kökeni eski Yunanca'da "anxietas"dır. Anxietas merak, korku, endişe anlamlarına gelir (Köknel, 2014: 17). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde kaygı "1. Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa. 2. Genellikle kötü bir şey olacakmış düşüncesiyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 1115). Mithat Enç (1980: 106) ise kaygı kavramını ruhbilim terimleri sözlüğünde "güçlü bir istek veya dürtünün hedefine ulaşamayacakmış gibi görüldüğü durumlarda ortaya çıkan tedirgin edici bir duygu" olarak tanımlamaktadır.

Psikoloji alanında kaygı kavramıyla ilgili ilk çalışmalar 1940'ların sonunda başlamıştır. Psikoloji alanında kaygı kelimesi ilk defa Freud tarafından kullanılmış ve tanımı egonun bir işlevi olarak yapılmıştır. Öncesinde kaygının biyolojik bir kavram olduğu kabul edilirken, Freud sayesinde psikoloji literatürüne girmiştir (Mert, 2017: 8; Manav, 2011: 202). Freud'a göre kaygı, fiziksel ve toplumsal çevreden gelen tehditlere karşı kişiyi uyarma ve gereken önlemleri alıp yaşamı sürdürme işlevine katkı sağlar (Gençtan, 1997: 64).

Genel anlamda kaygı bireyin çevresel ve psikolojik olaylara gösterdiği duygusal tepkidir. Dar anlamda ise kaygı başlangıcının ve kaynağının farkında olunmadığı fakat bilinçli olarak hissedilen ve sararma, terleme gibi belirtiler gösteren duygu durumu olarak tanımlanabilir. Kaygı, geleceğe yönelik gerginlik ve endişe durumudur (Kaya ve Varol, 2004: 32). Kaygı, insanın kötü şeyler olacakmış gibi hissettiği sıkıntı duygusudur. Bahsedilen duygu basit bir tedirginlikten, panik derecesine kadar yoğunlukta hissedilebilir (Kutlu, 2001: 12). Kaygı yaşayan kişi bir şeylerden korkuyormuş gibi hisseder, aşırı rahatsızdır, iç sıkıntısı çeker ve bu duygulara sebep olacak görünür bir neden yoktur (Dağ, 1999: 167).

Le Gall (2016), kaygıyı genellikle insanların kendisi veya başkaları için olması muhtemel tehlikenin beklenmesinden kaynaklanan bir duygu durumu olarak tanımlamaktadır. Beck (1991: 370) ise kaygının bireyin tehdit algısına yönelik düşünceler olduğunu vurgulamıştır.

Köknel (1998: 142) kaygının özelliklerini şöyle sıralamıştır:

Hoş olmayan, üzüntü veren duygulanım durumu

Geleceğe dair endişeli beklenti

Bu durumların öznel olarak algılanması ve duyumsanması

Fiziksel gerginlik

Ruhsal tedirginlik hali ve panik

Çoğu zaman kaygı, korku kavramıyla karıştırılmaktadır. Korku ise kaygıdan farklıdır. Salecl'e (2013: 26) göre, birey gördüğü ya da işittiği bir şeyden korkar. Mesela "karanlıktan korkarım" gibi. Fakat kaygı, nesnesi belli olmayan bir korkma durumu şeklinde algılanır. Kişinin neden kaygılandığı net bir şekilde söylenemez ve bu sebepten kaygı korkudan daha kötüdür. Gençtan (1994: 86) kaygı ve korku arasındaki en önemli farkı "korku herkes tarafından tehlikeli olduğu söylenen bir duruma karşı yaşanırken, kaygı bireyin kendi kendine yarattığı bir duygudur. Birçok insana ise bu duyguya neden olan durum saçma gelir" ifadeleriyle açıklamaktadır.

Cüceloğlu (2006: 277) bazı psikologların kaygıyla korku arasında üç önemli farkın olduğunu ifade ettiklerini belirtir. Bu farklar şunlardır:

1. **Kaynak:** Korkunun kaynağı bellidir ama kaygının kaynağı belli değildir.
2. **Şiddet:** Kaygının derecesi korkudan daha az şiddetlidir.
3. **Süre:** Kaygı korkuya göre daha uzun sürelidir (Cüceloğlu, 2006: 277).

Kaygıyla karıştırılan bir diğer kavram da strestir. Stres, insanın bir nedenden dolayı kendi üzerinde baskı hissetmesidir. Stres olumsuz olaylar karşısında hissedildiği gibi olumlu olaylar karşısında da hissedilmektedir. Mezuniyet, evlenme töreni gibi olaylar olumlu stres kaynağı iken korkutucu bir durum karşısında hissedilen duygu olumsuz stres kaynağıdır (Dağ, 1999: 168).

Genel olarak kaygılı olan bir bireyde bazı belirtiler bulunur. Bunlar baş ağrısı, ağız kuruluğu, bulantı, baş dönmesi, iştahsızlık, çarpıntı, güçsüzlük, terleme, titreme, uykusuzluk gibi bedensel belirtiler olabildiği gibi endişe, güvensizlik, gerginlik, şaşkınlık, korku, panik, tedirginlik gibi ruhsal belirtiler de olabilmektedir (Kaya ve Varol, 2004: 33). Kaygının olumsuz bedensel ve ruhsal belirtileri olmasına rağmen üzüntüye, hayal kırıklığına benzer hallere karşı organizmayı uyarıcı, önceden önlem alınması gibi

koruyucu ve başarısız olma düşüncesinden dolayı çalışmaya yönlendirme gibi olumlu özellikleri de bulunmaktadır (Mert, 2017: 10).

2. 2. Kaygı Çeşitleri

Literatürde Spielberger'ın kaygıyı sürekli ve durumluk kaygı olarak ikiye ayırdığı görülür.

2. 2. 1. Durumluk Kaygı

Köknel (1998: 142) durumluk kaygının, kişinin içinde bulunduğu hali tehlikeli ve tehdit edici olarak algılayıp yorumlamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Durumluk kaygı üzüntü, tedirginlik, huzursuzluk, rahatsızlık meydana getiren duygu durumudur. Durumluk kaygı süreci yaşanırken bilinç açık ve haberdar olup bilişsel işlevler çalışır.

Durumluk kaygı, insanın içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hissettiği öznel korkudur. Durumluk kaygının şiddeti ve süresi, kişinin algıladığı tehdidin miktarı ve tehlikeli durum olarak düşündüğü durumun ne kadar devam ettiğiyle ilişkilidir. Stresin yoğun yaşandığı dönemlerde durumluk kaygı seviyesinde yükselme, stresin ortadan kalktığı zamanda ise düşme görülür. Durumluk kaygı seviyesinin yükseldiği zamanlarda kişi, sinir sistemini baskının uyarması sonucu titreme, terleme, kızarma gibi fiziksel değişimler yaşayabilir. Bahsedilen belirtiler kişinin huzursuzluk ve gerilim duygularının göstergesidir (akt. Kaya ve Varol, 2004: 34).

2. 2. 2. Sürekli Kaygı

Sürekli kaygı yaşayan birey, içinde bulunduğu halleri çoğunlukla stresli veya kaygı verici olarak algılar. Bu bireyler çabuk incinir ve karamsarlığa bürünürler. Sürekli kaygı yaşayan kişiler, durumluk kaygıyı da daha sık ve yoğun yaşarlar (Alyaprak, 2006: 9).

Sürekli kaygının süresi ve şiddeti kişilik yapısına göre değişir ve sürekli kaygı düzeyini kişilik yapısının kaygıya yatkın olması etkiler. Bireylerin kişilik yapısına göre değişen sürekli kaygı düzeyi, çevreden gelen tehdit, tehlikeli durum gibi durumluk kaygı seviyesini yükselten faktörlerin algılanmasını, anlaşılmasını, yorumlanmasını ve duyumsanmasını etkiler (Köknel,1998: 143).

Kısaca durumluk kaygı, belli şartların tehdit edici olarak algılanması şeklinde tanımlanırken, sürekli kaygı kişinin her durumu tehdit edici olarak algılaması ve

genellikle stres halinde olması anlamına gelmektedir (Hovardaoğlu, 1997: 128). Yani durumluk kaygı içinde bulunulan ortamda algılanan herhangi bir tehlike ya da sıkıntı anında yaşanan geçici bir kaygı durumuyken sürekli kaygı, yaşanan durumluk kaygı duygusunun devam etmesi, süreklilik kazanması durumudur. Durumluk kaygı anlık yaşanıp bitebilir fakat sürekli kaygıda kişi kaygı duygusunu sürekli yaşamaktadır.

2. 3. Kaygı İle İlgili Kuramlar

Kaygı tarih boyunca çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş ve farklı kuramlar öne sürülmüştür.

2. 3. 1. Psikanalitik Yaklaşımlar

Kaygı kavramını ön plana çıkmasını sağlayan psikolojik kuram Psikanalizim'dir. Kaygı kavramını ilk ele alan bilim adamı ise psikanalizmin kurucusu olan Sigmund Freud'dur (Manav, 2011:203). Kaygıyı, egonun bir işlevi şeklinde tanımlayan Freud, bu duyguyu psikolojik bir olgu olarak belirtmiştir (Gençtan, 1998: 48).

Freud "*Psikanalize giriş*" adlı eserinde gerçeklik kaygısı ve nevrotik kaygı olmak üzere iki tür kaygıdan bahsetmektedir. Gerçeklik kaygısı rasyonel ve anlaşılabilir. Gerçeklik kaygısı beklenen ya da öngörülen bir dış tehlikeye karşı gösterilen bir tepki ve içgüdünün kendini koruma belirtisi olarak açıklanabilir. Nedensiz ve mantık dışı olan nevrotik kaygıda dışarıdan herhangi bir tehlike ya da kaygıya neden olacak herhangi bir belirti yoktur. Freud nevrotik kaygının kaynağının bebeklik ve çocukluk yıllarındaki yaşantılar olduğunu belirtmiştir.(Freud, 1977: 319).

Psikanalitik yaklaşım kaygıların, yasaklanmış cinsel ya da saldırgan dürtülerin bilince ulaşmasıyla kişinin cezalandırılacağı düşüncesiyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu durum bireyin savunma mekanizmalarını harekete geçirmesine ve kaygının meydana gelmesine neden olur (Öztürk, 2014: 19).

2. 3. 2. Davranışçı Yaklaşım

Kaygı ile ilişkili olarak davranışçı yaklaşımın temelini, çevrede ortaya çıkan bazı çevresel uyaranlara karşın bireyin meydana getirdiği bir şartlanma durumu oluşturur. Mesela bir kişi herhangi bir yiyeceğe karşı alerjisi yokken bir gün bir restoranda yediği bir gıdadan sonra hastalanırsa bu kişi daha sonra başkaları tarafından hazırlanmış olan gıdalara karşı kaygılı yaklaşır (Özakkaş, 2014: 18).

Dollar ve Miller, öğrenilmiş bir dürtü olarak algılanan kaygının organizmanın acıdan kaçınma gibi temel bir eğilimden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, ilk defa hissedilen acının belirli bir uyarıcıyla ilişkiye girdiğinde kaygı duyguları başlar. Bu duygular, orijinal uyarıcılar benzeyen diğer durumlara genellenir (akt. Albayrak, 1985: 5).

2. 3. 3. Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel yaklaşıma göre dikkat, algı, bellek, düşünce gibi bilişsel süreçler, dili oluşturan kavramların anlamı ve içeriği duygu durumunu etkiler. Korku ve kaygı olmak üzere tüm duygular bilişsel süreçlerde bulunan kavramlardan kaynaklanır (Köknel, 2014: 254).

Stognman bu kuramı şöyle açıklamaktadır: Yüksek ve düşük kaygı düzeyi bulunan bireyler uzun süreli hafızalarında değişik bilgiler tutarlar. Kaygı seviyesi yüksek bireylerin hafızalarında üzüntü ve stres bulunur. Diğer taraftan bu bireylerin olumsuz ruh durumları, yaşadıkları olayı veya durumu negatif olarak algılamalarına sebep olmaktadır. Bu durum bilişsel hataların yapılmasına neden olmakta ve bireylerin stresli hallerde diğer insanlara göre fazla kaygılı olmalarına sebep olmaktadır (akt. Tokgöz, 2017: 8).

2. 3. 4. Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşçu düşüncenin atası olarak kabul edilen Soren Kierkegaard'a göre hiçlik kaygıyı doğurur. Ruh düşsel olarak kendi etkinliğini yansıtır. Bu etkinlik hiçliktir. Kaygı düş gören ruhun nitelik kazanmasıdır. Kaygı korkudan, korkuya bağlı belli nesnesi olana yakın anlamlı kavramlardan farklıdır. Bu yüzden kaygı hayvanlarda bulunmaz. Çünkü ruh hayvanlara verilmiş bir özellik değildir (Kierkegaard, 2003: 55).

Kierkegaard özgürlüğün her zaman kaygıyı potansiyel olarak içinde bulundurduğunu söyler. Özgürlüğü insan gelişiminin amacı olarak tanımlayan Kierkegaard, özgürlükle insanı önünde yeni imkânlar bulabilen, bu imkânları değerlendirip gerçekleştirebilen bir kişi olarak değerlendirmektedir. Düşünüre göre imkân yani “yapabilirim” düşüncesi gerçekleşmeden önce, ara durak kaygıdır. Kaygı, Kierkegaard'a göre özgürlüğün baş dönmesidir. Kişinin özgürlük potansiyeli arttıkça kaygısı da o düzeyde artacaktır (Sayar, 2013: 101).

Kaygı kavramını varoluşçu yaklaşım içinde ele alan bir diğer düşünür Heidegger'dir. Heidegger'a göre kaygı kavramı, insanın hem dünyaya fırlatılmışlığının diğer taraftan da

ölümlü varlık oluşunun farkına varmasıyla meydana gelir. Kaygı kişinin içinde bulunduğu ve bağımlısı olduğu dünyada ne olacağını düşünerek var olan kişinin varoluşu biçiminin yapısıdır (Manav, 2011: 208).

2. 3. 5. Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım kaygıya etkileyen biyolojik etmenlerin kalıtım ve beyin olduğunu savunur. Kalıtım bireyin kaygı yaşamasında önemli bir faktördür. Anne-babanın yaşadığı bir tür kaygı bozukluğu katılım olarak çocuklara geçmektedir. Bu kalıtım da çocuklarının kaygı sorunları yaşaması ihtimalini arttırmaktadır. Yapılan çalışmalar birinci derece akrabalarında kaygı yaşayan bireylerin kaygı sorunu yaşaması ihtimali, akrabalarında kaygı sorunu olmayan kişilere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir (Öztürk,2014: 17-18).

Yapılan çalışmalar sonucunda “locusceruleus” adlı beyin bölgesinin biyolojik kökenli kaygı oluşumunda etkili olduğunu ortaya çıkmıştır. Beynin her tarafından gelen nöral bağlantılar bu çekirdeğe ulaşmakta, buradan çıkan efferent sinirler de panik nöbetlerinde rol alan beyin bölgelerine gitmektedirler. Locusceruleus, nöronları aktive ederek organizmanın kaygı düzeyini düzenler (Gençtan, 1997: 184).

2. 4. Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları

DSM-IV (tanısal ve istatistiksel kılavuz)’te (APB, 2007: 191) anksiyete bozuklukları olarak ifade edilen klinik şemalar aşağıdaki gibidir:

Agorafobiyle Olan Panik Bozukluğu

Agorafobiyle Olmayan Panik Bozukluğu

Panik Bozukluğu Olmaksızın Agorafobi

Özgül Fobi

Sosyal Fobi (sosyal anksiyete bozukluğu)

Obsesif-Kompulsif Bozukluk

Posttravmatik Stres Bozukluğu

Akut Stres Bozukluğu

Yaygın Anksiyete Bozukluğu

Tıbbi Durumlara Bağlı Anksiyete Bozukluğu

Madde Kullanımının Neden Olduğu Anksiyete Bozukluğu

Başka Türü İsimlendirilemeyen Anksiyete Bozukluğu

Kaygı (anksiyete) bozuklukları büyük bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada konumuz lise öğrencileri yani ergenler üzerine olduğu için ergenlerde yaygın görülen sosyal fobi, obsesif-kompulsif bozukluk ve yaygın anksiyete bozukluğu üzerinde durulmuştur.

2. 4. 1. Obsesif-Kompulsif Bozukluk

Obsesif-Kompulsif Bozukluk (OKB), davetsiz düşünceler, dürtüler, stres veya kaygıya neden olan hayallerle ilişkilidir. Yaygın obsesyonlar kirlenme, tekrarlayan şüpheler, düzen ihtiyacı, agresif yada korkunç dürtüler ve cinsel hayaller olarak kendini gösterirken yaygın kompulsiyonlar davranışsal olarak el yıkama, düzenleme, kontrol etme, zihinsel olarak, sayma, dua, sessizce kelimeleri tekrar etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. OKB'li bireyler çoğunlukla, obsesyonlarının ve kompulsiyonlarının aşırı ve mantıksız olduğunu farkındadırlar. OKB, çocuklarda ve ergenler yaygın olan kaygı bozukluklarından. OKB'li yetişkinlerin yaklaşık üçte birinin semptomlarının başlangıcının çocukluk sırasında olduğu belirtilir (Yalom, 2008: 197-198)

OKB belirtileri, bazı hastalarda tedavi edilemezken bazı hastalarda geçici olarak hafifleyebilir hatta bazılarında tamamen kaybolabilir. Ancak birçok hastada belirtiler tedaviye direnç gösterir (Gençtan, 1997: 201).

2. 4. 2. Sosyal Fobi

Sosyal fobi toplum ortamlarında duyulan mantıkdışı korkulardır. Toplum içinde konuşma, toplum içinde yemek yeme, toplu tuvaletleri kullanma sosyal fobiye örnek olarak verilebilir. Genellikle gençliğin erken dönemlerinde ortaya çıkar ama çocukluk döneminde de gelişebilir. Kadın ve erkeklerde sıklığı eşit düzeydedir (Sadock ve Sadock, 2009: 171).

Sosyal fobi yıpratıcı bir bozukluktur. Bu hastalığa sahip kişilerin yaşamları ciddi şekilde sınırlandırılmıştır. Semptomların hafiflemesi için alkole başvurma yaygındır. Ayrıca,

sosyal fobili bireyler, iyi öğrenciler olsa bile performans kaygısından dolayı okulda başarısız olabilirler (Yalom, 2008: 192-193).

2. 4. 3. Yaygın Anksiyete Bozukluğu

Yaygın anksiyete bozukluğu, günlük yaşam koşulları, olayları ya da çatışmalarından duyulan aşırı kaygıyı içerir. Anksiyetenin kontrolü zorlayıcıdır. Öznel olarak sıkıntı verir ve yaşamın önemli alanlarında bozulmalara neden olur. Çocuk ve erişkinlerde yaşam boyu yaygınlığı %45'dir (Sadock ve Sadock, 2009: 170).

Yaygın anksiyete bozukluğuna sahip kişiler; yaşamakta oldukları ana, geleceklerine, maddi durumlarına, yakınlarının başına gelebilecek olası felaketlere ve hayatın diğer yönleriyle ilgili sürekli kaygı yaşarlar. Belirli aralıklarla ve birden yoğunlaşan kaygı duygularıyla ortaya çıkan yaygın anksiyete belli bir tehlike kaynağına bağlı değildir. Bu şekilde bağlantısız anksiyete kişinin devamlı üzüntü, tedirginlik ve gerilim yaşamasına neden olur. Bu bireyler, ilişkilerde fazla duyarlıdır, kendilerini yetersiz bulurlar ve çöküntü yaşamaları kolay olur. Dikkat dağınıklığı yaşadıkları ve yanlış yapmaktan korktukları için karar verme konusunda zorluklar yaşarlar (Gençtan, 1997: 202).

Kusurlu anne-baba tutumları yaygın anksiyetenin oluşumunda etkili bir nedendir. Bir annenin kaygılı, gergin gibi duygulara sahip olması bu duyguların çocuğa hayatının ilk günlerinden geçmesine sebep olabilir. Okul başarılarında anne-babanın yüksek başarı beklentilerini karşılayamamış çocukların yaşadığı kaygılar yine yaygın anksiyete bozukluğuna sebebiyet verebilir. Yaygın anksiyete bozukluğuna neden olan bir başka durum ise, anne babanın aşırı koruyuculuğu veya iticiliği sonucu benlik yapısının yetersiz gelişmesinden dolayı ortaya çıkan gerekli yeteneklerin geliştirilmemiş olmasıdır. Böyle bir kişi eğitim ve çalışma alanlarında rekabet etme veya sorumluluk alma gibi durumlarda yetersizlik yaşar (Gençtan, 1997: 203).

2. 5. Kaygının Nedenleri

Kaygının kökeni bireyin çocukluğundan gelir. Çocukluktaki yaşananlar, çocuğun ebeveynleri, öğretmenleri ve çevresindeki diğer yetişkinlerle olan ilişkilerini kapsadığını gibi aynı yaşlardaki kişilerle olan ilişkilerini de içermektedir. Kaygı, çocuğun çevresindeki kaygılı kişilerin var olmasıyla gelişir. Mesela kaygılı, telaşlı bir annenin bakışları, sesinin tonu, tavırları çocuğu etkiler. Anneden geçen kaygı sonucunda çocuk, çevredeki bazı kişiler ya da durumlar karşısında kaygı duymaya başlar. Çocuğun ilk

toplumsallaşma tecrübesinde karşılaştığı güçlükler kaygı duygusunu öğrenmesine neden olabilir. Küçük düşürücü ve reddedici durumlar da çocuğun kaygılı birey olarak yetişmesine sebep olur. Çocukluktan sonra yaşanan ergenlik çağında da ana-baba veya öteki yetişkinlerin ergene karşı olan alaycı tutumları ergende olumsuz etki bırakır. (Gençtan, 1994: 87).

Morgan'a (2011: 208) göre korkutucu bir uyarıcıyla ilgili bilinçaltı anı kaygıya neden olur. Korkutucu bir durumla ilk çocukluk yıllarında bellığın çok da iyi olmadığı dönemlerde karşılaşılmış ve unutulmuş olunabilir. Bu durum daha ileri dönemlerde olmuş olsa dahi, üzerinde düşünölmek istenilmediği için korkutucu durum kabul edilmemiş olunabilir. Yaşanan korkutucu durum bilinçsiz olarak bastırılmış olunabilir. Bahsedilen durumların sonucu gelişimi unutulmuş, öğrenilmiş korkulardır. Birey, korkunun oluştuğu her durumla her karşılaşmasında, nedenini bilmediği huzursuzluk verici bir kaygı duyar.

Cüceloğlu (2006: 277) ise kaygının nedenini bireyin çevresini algılayış tarzıyla ilgili olduğunu söyler. Bir birey belli bir ortam içerisinde kendisini huzurlu, güvende hissederken başka bir birey aynı ortamı tehlikeli bulabilir ve kaygı duyabilir. Hangi ortamın hangi durumda kaygı yaratacağı kültürler arasında farklılık gösterebilir. Fakat tüm toplumları kapsayacak genellemelerde bulunulabilir. Bu genellemelere göre kaygı duygusunun meydana gelmesine neden olan birtakım ortak özellikler şunlardır (Cüceloğlu, 2006: 278):

Destegin çekilmesi: Bireyin yaşamı boyu alıştığı çevresinden ve destek gördüğü anne-babasından, akrabalarından, arkadaşlarından uzaklaşması kaygı duymasına neden olur.

Olumsuz bir sonucu beklemek: Çalışmadan sınava girme, ceza alacağın bir durumun sonucunu bekleme gibi olumsuz sonuçların meydana geleceği bilinen ya da düşünülen durumlarda kaygı ortaya çıkmaktadır.

İç çelişki: Bireyin inandığı ve önemsedığı fikirlerle, yaptığı davranış arasında çelişki varsa kaygı duyar. Mesela, nükleer silahların insanlara zarar vereceğine inanan bir kişinin, bu silahların yapıldığı bir fabrikada çalışmak zorunda kalması kaygı duymasına sebep olur.

Belirsizlik: Gelecekte meydana gelecek olayları bilmemek insanlar için en önemli kaygı sebeplerinden biridir.

2. 6. Kaygıdan Kaçınma Tepkileri

İnsanın içinde yaşadığı kaygı duygusunu yok etmesi oldukça zordur. Dolayısıyla insanlar yaşadıkları kaygıyı en aza indirmek ya da yok saymak için bazı tepkilerde bulunurlar. Gençtan (1994) “*İnsan Olmak*” adlı kitabında kaygıdan kaçınma tepkilerinin iki türde olduğundan bahsetmektedir. Kaygı duygusundan kaçınma tepkilerinden ilki kişinin kendisinde kaygı yaratan durumlardan uzak durmaya çalışmasıdır. Çok iyi bildiği bir konuda sunum yapacak olan bir kişinin kalabalık karşısında konuşmaktan kaçınması bu kaygıdan kaçınma tepkisine örnek verilebilir. Bu kaygının kökeninde, çevresine olumlu bir izlenim vermesine karşın kendi kendini yetersiz hissetmesinden kaynaklanan bir çatışma bulunur. Bir diğer kaygıdan kaçınma tepkisinde birey, iç dünyasından ve çevresinden kaynaklanan, kaygı duymasına sebep olan durumları algılamamak için uğraşır. Bu tepki bebeklerde uyuma şeklinde görülürken, yetişkinlerde kaygıya neden olabilecek duygu ve düşünceleri bilinç dışı tutma şeklinde görülür (Gençtan, 1994: 90-91).

2. 7. Kaygıyı Etkileyen Etmenler

2. 7. 1. Yaş

Çocuğun gelişiminde her yaş kendine özgü gelişime sahiptir. Çocukluk ve ergenlik kaygıları yaş ilerledikçe değişim göstermektedir. Çocuk, gelişimine paralel olarak ilk önce annesinden ayrılma kaygısı duyar. İlerleyen dönemlerde anne-baba sevgisi, kardeş kaygısı gibi kaygılar duyarken ilkokul zamanlarında okul kaygısı, derslerde başarılı olma kaygısı yaşar. Ergenlik dönemlerinde ise bu kaygılar yerini bir grubun üyesi olma, karşı cinse hoş görünmesi bedensel değişimlere karşı duyulan kaygılara bırakır. Bu değişimlerin büyüyen çocuğun bilişsel kapasite ile ilişkili olması öngörülmektedir. Her yaş düzeyinde kaygının şiddeti farklılık gösterir. Araştırmalarda büyük çocukların kaygı düzeyinin küçük çocuklardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003: 66; Dong et al. 1994: 391). Doğumdan sonraki ilk iki yıl ile ergenlik yılları kaygının en çok yaşandığı yıllardır (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000: 15).

2. 7. 2. Cinsiyet

Yapılan araştırmalarda kaygı düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Bozak (1982: 25) yaptığı çalışmada kızların 12 yaşına kadar erkeklerden

daha çok kaygı düzeyine sahip olduğu, 12 yaşından sonra kaygı derecelerinin erkeklere göre daha düşük ya da aynı düzeyde olduğu sonucuna varmıştır. Huberty (2009: 35), sürekli kaygının kız çocuklarda erkeklerden daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayyıldız'ın (2015: 180) meslek lisesi öğrencileriyle yaptığı çalışmada ise erkek öğrencilerin durumluk kaygı düzeyi kız öğrencilerden yüksek çıkmıştır. Erkek öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin kız öğrencilere göre anlamlı olarak daha düşük olduğu bir başka çalışmada belirtilmiştir (Yılmaz ve diğ. 2014: 20).

2. 7. 3. Anne-Baba Tutumları

Aile toplumun temel taşlarından biridir. Çocuk, anne-babasından gelen kalıtsal özelliklerle dünyaya gelir ve doğumdan itibaren fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlama gayretinde en büyük desteği anne babasından alır. Özellikle çocuğun kişiliğinin gelişiminde anne-babanın rolü büyüktür (Oktay,2000; Yavuzer,2011: 13).

Horney, çocuğun kişilik gelişiminin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için temel şartın sevgi, destek ve anlayış sağlanabilen bir ortamın var olduğunu ve çocuğun kişiliğini bulma yolculuğunda gerekli olan doğal gelişimin engellenmesinin kaygıya yol açacağını belirtir (Gençtan, 1997: 180).

Çocukluk döneminde yaşanılan küçük düşürücü, aşırı reddedici tutumlar, açık veya gizli olarak itilmeler, aşırı korunarak bağımlılığa zorlanması, çocuğun fiziksel veya psikolojik baskı yaşaması, çocuğun altını ıslatması, cinsel oyunlarına tepkiyle yaklaşılması, yeteneklerinin küçümsenmesi ve daha başarılı olmasının beklenmesi, ergenlik çağında yetişkinlerin alaycı tutumları, ceza verirken anne-babaların itici davranışları çocukta kaygının oluşmasına neden olmaktadır. Anne-babaların kaygı seviyelerinin yüksek olması, birbirine karşı zıt istekleri, tutarsızlıkları, boşanan ailelerde boşanma sonrası da devam eden anne-baba arasındaki çekişmeler yine çocuklarda kaygıya sebep olan anne-baba tutumlarındandır (Gelder, Gath ve Mayou, 1994: 398; Gençtan, 1997: 181; Yavuzer, 2011: 32).

Yavuzer (2011: 34), anne baba sevgisinin çocukta düşük kaygı düzeyi yarattığını, sevgisiz veya bedensel cezanın uygulamasının yapıldığı aile ortamlarında ise kaygı düzeyinin yüksek ve gerilimin ön planda olduğunu belirtmiştir.

2. 7. 4. Anne-Baba Eğitim Durumu

Yapılan araştırmalara göre anne-babanın eğitim durumunun farklılığı çocuklara karşı tutumlarında da farklılık göstermektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000: 16). Dolayısıyla ebeveyn eğitim düzeyi çocuktaki kaygı düzeyini de etkilemektedir. Demiriz ve Ulutaş (2003: 4) yaptığı çalışmada anne-baba eğitim düzeyi arttıkça çocuklarda kaygı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmışlardır. Küçükturan (1987: 37) ise yapmış olduğu araştırmasında ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocukların sürekli kaygı düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığını belirtmiştir. Sekmenli (2000: 119-120), çalışmasında anne ve babanın eğitim düzeyiyle öğrencilerin sürekli kaygı düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunduğunu, anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin sürekli kaygı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Görülüyor ki anne-babanın eğitim düzeyi öğrencilerin kaygı düzeylerinde farklı sonuçlar doğurmaktadır.

2. 7. 5. Sosyo-Ekonomik Durum

Sosyo-ekonomik durumun düşük olması ailenin temel gereksinimlerini giderememesine sebep olabilmektedir. Bu durum da aile ilişkilerine sınırlılık, gerginlik, tedirgin olarak yansımakta ve çocuğun yaşamını devam ettirme kaygılarının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Çocuğun çevresindeki arkadaşlarıyla kendisini kıyaslaması da kaygı düzeylerini arttırabilmektedir.(Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000: 17). Yapılan araştırmalar da sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe öğrencilerin kaygı düzeyinin düştüğünü göstermektedir (Kaya ve Varol, 2004: 55; Gürsoy, 2006: 187)

2. 7. 6. Anne-Baba Mesleği

Varol (1990: 85-86) yaptığı çalışmasında “anne mesleği ev hanımı, işçi, esnaf olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin, anne mesleği serbest meslek olanlara göre daha yüksek olduğu ve baba mesleği işçi, çiftçi, esnaf olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin, baba mesleği memur, subay ve serbest meslek olanlara göre yüksek olduğunu” saptamıştır. Demiriz ve Ulutaş (2003: 7) ise çalışmasında anneleri teknik birimlerle ilgili mesleğe sahip çocuklar ile babaları sağlıkla ilgili mesleğe sahip çocukların sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ailenin tehlikeli işlerde görev alması (asker, polis gibi), gece nöbetleri olan işlerde çalışılması, çalışma saatlerinin düzensiz olması, devamlı seyahati ya da evden uzun süre ayrılmayı gerektiren işlerde çalışmaları çocuklarda kaygı düzeyini etkileyebilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000: 17).

2. 7. 7. Kardeş Sayısı

Aile içi ilişkiler çocuk sayısından önemli derecede etkilenmektedir. Çocuk sayısı arttıkça ebeveyn ve çocuk arası etkileşim azalmaktadır. Kardeşler arası etkileşim ise artmaktadır. Anne-babanın olumsuz tutumları olmadıkça, çoğu zaman kardeşler arası sıkıntı olmamakta ve böylece kardeş sayısı kaygısını etkilememektedir. Fakat ebeveyn tutumlarını farklı olduğu durumlarda kaygı durumu da değişmektedir. Tek çocuğun ihtiyaçları anne baba tarafından karşılanmakta ilgi sadece tek çocuk üzerinde toplanmaktadır. Bu tutumların farklılaştığı durumlarda çocuğun kaygı durumu artmaktadır. Kardeş sayısının 4'den fazla olduğunda, anne-baba ilgisinden ve sevgisinden uzak kalma, ihtiyaçların yeterince karşılanamaması, kardeş kıskançlıkları gibi etkenler kaygının artmasına neden olmaktadır (Salk, 1993; Yörükoğlu, 1998: 163; Gander ve Gardiner, 2004: 311).

2. 8. Kariyer Kaygısı

Kariyer kaygısı, meslek kararı verme sürecinde yaşanan zorluklar ve kariyer kararsızlıklarının bir uzantısıdır. Kariyer kaygısının tanımı bireyin akademik ve mesleki gelişimiyle ilgili geleceğine ilişkin hissettiği başarısızlık korkusu şeklinde yapılabilir. Kariyer kaygısı değerlendirmesi, kariyer seçimindeki belirsizliğe veya kararsızlık konusundaki endişeye karşılık gelir (Vignoli, 2015: 183).

Kariyer kaygısı, genel kaygı ile ilişkili olan bir kavramdır. Bireyin amacı ve kariyer geliştirmekle sorumlu olduğu duygusu kariyer kaygısıyla ilgilidir. Meslekler ve kariyer gelişim süreci hakkında ortaya çıkan bilgi eksikliği kariyer kaygısını destekleyici bileşenler olarak kabul edilmektedir (Pisarık vd., 2017: 347).

Kariyer kaygısı gençlerde sosyal medya kullanımı yoluyla sosyal karşılaştırmalar ve akran grubunun etkisiyle daha da artmaktadır. Bilinmeyenden korkma ve kendini geliştirememek korkusu yaygındır. Kariyer kaygısı genellikle bireyin kariyer başarısı için sorumluluğun büyük bir kısmının bireye verildiği öngörülemeyen, sürekli değişen bir çalışma dünyası ile ilişkilidir (Pisarık vd., 2017: 347).

Çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi olan gençlik, Birleşmiş Milletler'e göre 15-24 yaş arasını kapsamakta ve Türkiye'de de TÜİK bu yaş aralığını kabul etmektedir (www.tuik.gov.tr, erişim tarihi 01.12.2018). 15-24 yaş lise ve üniversite yıllarını kapsayan bir yaş aralığıdır. Lise yılları gençlerin üniversite sınavlarına hazırlandığı sınav kaygısını dolayısıyla da gelecekteki mesleklerinin seçim kaygısını

yaşadıkları yıllardır. Üniversite yıllarında ise bir mesleğe yönelik bölüm seçimi yapılmış fakat bu kez de mezuniyet sonrası iş ve gelecek kaygıları başlamıştır. Yani genel olarak yaşanan kariyer kaygısı gençlerde lise yıllarında başlayan üniversite yıllarında ve hatta üniversiteyi bitirdikten sonra da devam eden bir kaygıdır.

Gençlerin kariyer kaygısıyla ilgili literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların sınırlı olduğu ve genellikle kariyer kararsızlığı ile kaygı arasındaki ilişkiye yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmalar daha çok üniversite öğrencilerini kapsamakta lise öğrencileriyle yapılan çalışmalar sınırlıdır. İncelenen çalışmalarda sonuçlar genellikle kariyer kararsızlığı ile kaygı arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu, sürekli kaygının kariyer kaygısı üzerinde durumluk kaygıdan daha etkili olduğunu göstermektedir (Hawkins ve diğ., 1977: 401; Peng, 2005: 300; Campagna ve Curtis, 2007: 94; Corkin vd., 2008: 87; Daniels vd.,2011: 417; Mojgan vd., 2011: 33; Vignoli, 2015: 187; Pisarik vd., 2017: 343).

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında gençlerin kariyer gelişim sürecinde yaşadıkları kaygıların genellikle sınav kaygısı, gelecek kaygısı, işsizlik kaygısı ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Özdemir Yaylacı, 2007; Alkan, 2014; Kaya ve Varol, 2004; Ayyıldız, 2015: 182; Şanlı Kula ve Saraç, 2016: 240; Karakaş, 2013:145, Yazar Aslan, 2015: 83). Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarını ölçen çalışmalar ise oldukça sınırlı ve yenidir. Bu konuda ölçek geliştiren Çetin Gündüz ve Nalbantoğlu Yılmaz’ın (2016) yaptığı iki çalışma literatüre önemli katkı sağlamıştır.

Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz’ün (2018a: 1594) yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin kariyer kaygıları bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Varılan sonuçlara göre; öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kararlarının okul türüne ve algılanan başarı durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Öğrencilerin seçmek istedikleri mesleğe ilişkin kariyer kararı verip vermeme durumlarına göre meslek seçimine yönelik kaygı durumları anlamlı farklılık gösterirken aile etkisine yönelik kaygı durumları anlamlı farklılık göstermemiştir. Sonuçlarda kariyer kararı vermeyen öğrencilerin kariyer kararı veren öğrencilere göre meslek seçimine yönelik kariyer kaygısını daha fazla yaşadıkları görülmektedir.

Bir diğer çalışmada Lise öğrencilerinde mesleki kararsızlık ve kariyer kaygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonuçları incelendiğinde, öğrencilerinin mesleki

kararsızlıkları arttıkça aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının da arttığı görülmüştür (Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz, 2018b: 41).

Çalışma lise öğrencileri üzerine olsa da kariyer kaygısı, kariyer gelişim süreçlerinin tamamını kapsamaktadır. Bireylerin her kariyer evresinde kariyer kaygısı yaşaması olasıdır. Bu araştırma çerçevesinde lise öğrencilerinin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla anket uygulanmış, elde edilen veriler istatistik yöntemleri ile analiz edilip bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem, analiz aşamaları ve elde edilen bulgular gelecek dönemde ele alınmaktadır.

3. BÖLÜM: LİSE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KAYGISI: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Araştırmanın teorik kısmında kariyer ve kaygı kavramları kavramsal ve kuramsal açıdan incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise araştırmanın metodolojisi çerçevesinde araştırmanın amacı, araştırma sorusu, araştırma sorusunun alt değişkenleri, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın varsayım ve sınırlılıkları, araştırma yöntemi kapsamında araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin istatistiksel analiziyle ilgili bilgiler açıklanacaktır. Bölümün son kısmında ise araştırmanın bulguları yer almaktadır.

3. 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın asıl amacı Antalya ilinde bulunan ve araştırma için seçilmiş olan akademik başarısı yüksek Anadolu liseleri, akademik başarısı düşük meslek liseleri ve özel liselerin 11. ve 12. sınıflarında eğitimine devam etmekte olan öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Uygulamanın yapılacağı liselerdeki akademik başarı kriteri, liseye giriş puanları ve üniversiteye yerleştirilen öğrenci sayısı kıyaslanarak belirlenmiş ve ona göre seçim yapılmıştır. Belirlenen sınıflarda lise eğitimine devam eden öğrencilerin kariyer gelişim süreçleri de dikkate alındığında kariyer kaygısı yaşayıp yaşamamalarının önemli olduğu düşünülerek araştırılmasına gerek duyulmuştur.

3. 2. Araştırma Sorusu

Antalya ilindeki Anadolu, meslek ve özel liselerinin 11. ve 12. sınıflarda eğitim gören öğrencilerin kariyer kaygı düzeyleri nedir? Bu öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları okul türüne, sınıf düzeyine, cinsiyete, ailenin eğitim durumuna, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamama durumuna, ailenin gelir düzeyine, anne-babanın çocuğuna karşı olan tutumuna ve kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırma sorusunun alt soruları şu şekildedir:

1. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları okul türüne (Anadolu lisesi, meslek lisesi, özel lise) göre farklılaşmakta mıdır?

2. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
4. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları annenin öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
5. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
6. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamamasına göre farklılaşmakta mıdır?
7. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları ailenin aylık gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
8. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları anne-babanın çocuğuna karşı olan tutumuna göre farklılaşmakta mıdır?
9. Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın hipotezi ise;

H1: Lise 11. ve 12. sınıfta okuyan öğrencilerin meslek seçimi kaygısı ile aile etkisi kaygısı arasında bir ilişki vardır şeklinde kurulmuştur.

3. 3. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgi formundaki ve kariyer kaygısı ölçeğindeki maddelere samimi bir şekilde cevapladıkları varsayılmaktadır. Çalışmanın örneklem grubunun da evreni temsil edeceği varsayılmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır:

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu ve kariyer kaygısı ölçeği ile sınırlıdır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, lise 11. ve 12. sınıflarda eğitimine devam eden öğrencilerden alınan cevaplarla sınırlıdır.

Bu araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Antalya ili ile sınırlıdır.

3. 4. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırma kapsamına alınan evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve toplanan verilerin analizi ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Nicel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, verilerin toplanması ve analiz edilip bulguların değerlendirilmesi için anket tekniği kullanılması uygun görülmüştür. Anket tekniği, sorulardan oluşan bir soru formunun denekler tarafından cevaplanması ve cevapların kaydedilmesi sürecini içeren bir veri toplama tekniğidir (Yıldırım, 2015: 127).

3. 4. 1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Antalya ilinde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında eğitim gören 11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Örnekleme alınacak bireyler tesadüfi olarak seçilirse oluşturulan örneklem hedef kitledeki tüm bölümlerden bireyleri kapsayacağı için temsil niteliği gösterir (Yıldırım, 2015:75). Bu çalışmanın örneklem seçimi de tesadüfi örnekleme seçimine göre yapılmıştır. Örneklem için Antalya il merkezinde bulunan ve farklı türlerde eğitim veren liseler seçilmiştir. Uygulamalar akademik olarak başarısı yüksek Anadolu liselerinde, akademik olarak başarısı düşük meslek liselerinde ve özel liselerde gerçekleştirilmiştir. Lise öğrencilerinin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeylerinin demografik değişkenlere göre incelenmesi araştırmasının örneklemini Antalya ilinde okuyan 493'ü kız, 497'si erkek olmak üzere toplam 990 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma sürecinde toplam 1000 öğrenciye ulaşılmış fakat öğrencilerin anket formundaki sorulara verdikleri hatalı cevaplardan dolayı 10 tanesi örneklem dışına çıkarılmış.

3. 4. 2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Kullanılan anket sosyo-demografik bilgi formu ve kariyer kaygısı ölçeğinden oluşmaktadır.

3. 4. 2. 1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Bu form, öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formda örnekleme olan katılımcılarla ilgili cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf ve alan bilgisi, anne-babanın birlikte ya da ayrı yaşıyor olma durumu, anne-

babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, anne-babanın çocuğa karşı olan tutumu ve kardeş sayısı gibi kişisel bilgilere ait sorular yer almaktadır.

3. 4. 2. 2. Kariyer Kaygısı Ölçeği Formu

Bu araştırmada kullanılan ölçek formu Çetin Gündüz ve Nalbantoğlu Yılmaz'ın lise öğrencilerinin kariyer kaygısını ölçmek için, 2016 yılında geliştirdikleri kariyer kaygısı ölçeğidir. Bu ölçek 14 maddeden oluşur. Ölçeğin ilk 5 maddesi aile etkisine yönelik kariyer kaygısını, sonraki 9 maddesi meslek seçimine yönelik kariyer kaygısını ölçmektedir. Kariyer kaygısı ölçeği, “hiç katılmıyorum (1)” , “katılmıyorum (2)” , “kararsızım (3)” , “katılıyorum (4)” , “tamamen katılıyorum (5)” şeklinde derecelendirilen 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarından alınan yüksek puan o boyuta ait yaşanan kaygının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde ölçek güvenilirliğini Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ile incelenmiş, ölçeğin aile etkisine yönelik kaygılarına ait güvenilirliği .742, meslek seçimine yönelik kaygılarına ait güvenilirliği ise .797 çıkmıştır (Çetin Gündüz ve Nalbantoğlu Yılmaz, 2016: 1017). Yapılan bu çalışmada ise, ölçeğin aile etkisine yönelik kariyer kaygılarının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .901, meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının güvenilirlik katsayısı .924, kariyer seçimi kaygısı güvenilirlik katsayısı ise .918 bulunmuştur. Yapılan Cronbach’s Alpha analizi sonucuna göre araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik seviyesinin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir (Cronbach’s Alpha>0,70).

Tablo 2:
Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Aile Etkisi	0,901	5
Meslek Seçimi	0,924	9
Kariyer Seçimi Kaygısı	0,918	14

3. 4. 3. Verilerin Toplanması

Araştırmaya, Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izinler alınıp başlanmıştır. Uygulama öncesinde okul yöneticilerine ve öğrencilere araştırmanın amacı, veri toplama araçları ve nasıl cevaplandırılması gerektiği, elde edilecek verilerin bilimsel bir araştırma için kullanılacağı, verilen bilgilerin gizli kalacağı hususunda açıklamalar yapılmıştır. Kullanılan veri toplama araçları, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz dönemi içerisinde belirlenen okulların 11. ve 12. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırma verileri ikişer

tane olmak üzere Anadolu lisesi, meslek lisesi ve özel liseden oluşan altı liseden ve gönüllülük esasına bağlı kalınarak toplanmıştır. Uygulamalar okul yöneticilerinin uygun gördüğü zamanlarda yapılmıştır.

3. 4. 4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve istatistiksel anlamlılık düzeyi 0.05 olarak değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde betimleyici istatistiksel metotlar, bağımsız örneklem t testi, varyans analizi (ANOVA), korelasyon analizi kullanılmıştır.

Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri için frekans ve yüzde hesapları yapılmıştır. Verilerin kariyer kaygısı dağılımlarını belirlemek için ise aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kariyer kaygılarının okul türüne, anne ve baba eğitim düzeyine, ailenin aylık gelir düzeyine, ailenin çocuğa karşı olan tutumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için dağılımın normal ve $N > 30$ olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Anlamlı farklılığın bulunduğu durumlarda ise farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla scheffe analizi yapılmıştır.

Öğrencilerin kariyer kaygılarının araştırmanın diğer alt boyutları olan sınıf düzeyi, cinsiyet ve anne-babanın birlikte yaşama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için dağılımın normal ve $N > 30$ olduğu durumlarda bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır.

Araştırma hipotezine dayanan meslek seçimi kaygısı ile aile etkisi kaygısı arasındaki ilişkinin analiz edilmesi için ise pearson korelasyon kat sayısı analizi yapılmıştır.

3. 5. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında, araştırmadan elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizlerin sonuçları ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Literatürde lise öğrencilerinin kariyer kaygılarını belirlemeye yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunduğu için bazı bulgular genel kaygı düzeyleriyle veya kariyer kararsızlıklarıyla kıyaslanmıştır.

3. 5. 1. Katılımcılara Ait Sosyo-demografik Verilerin İncelenmesi

Tablo 3:
Araştırma Örneklem Grubuna Ait Demografik Özellikler

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	493	49,8
	Erkek	497	50,2
Yaş	15	18	1,8
	16	334	33,7
	17	471	47,6
	18	154	15,6
	19	13	1,3
Okul Türü	Anadolu Lisesi	300	30,3
	Meslek Lisesi	343	34,6
	Özel Lise	347	35,1
Sınıf	11.	536	54,1
	12.	454	45,9
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	189	19,1
	Ortaokul	135	13,6
	Lise	276	27,9
	Üniversite	332	33,5
	Yüksek lisans veya üzeri	58	5,9
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	124	12,8
	Ortaokul	156	16,1
	Lise	234	24,2
	Üniversite	374	38,7
	Yüksek lisans	47	4,9
	Doktora	32	3,3
Anne-Babanın Medeni Durumu	Birlikte Yaşıyor	783	81,2
	Ayrı Yaşıyor	181	18,8
Hane Halkının Toplam Gelir Düzeyi	1500tl Ve Altı	99	10,0
	1501tl İle 3000tl Arası	270	27,3
	3001tl İle 4500tl Arası	196	19,8
	4501tl Ve Üzeri	425	42,9
Anne-Babanın Çocuğa Karşı Olan Tutumu	Otoriter	212	21,4
	Demokratik	718	72,5
	İlgisiz	60	6,1
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	164	16,6
	2	581	58,7
	3	149	15,1
	4	55	5,6
	5 Ve Üzeri	41	4,1
	Toplam	990	100,0

Araştırma örneğine ait dağılımlar incelendiğinde,

Katılımcıların %49,8'inin (493'ü) kadın, %50,2'sinin (497'si) erkek olduğu belirlenmiştir.

Yaş ortalaması 17 olan katılımcıların %1,8'i 15, %33,7'si 16, %47,6'sı 17, %15,6'sı 18 ve %1,3'ü 19 yaşındadır.

%30,3'ü Anadolu lisesinde, %34,6'sı meslek lisesinde ve %35,1'i özel lisede okuyan katılımcılardan, 11. Sınıfta olanların oranı %54,1, 12. Sınıfta olanların oranı ise %45,9'dur.

Katılımcıların %99,1'inin annesinin ve %97,7'sinin babasının hayatta olduğu, %0,9'unun annesinin ve %2,3'ünün babasının vefat ettiği belirlenmiştir.

Katılımcıların anne eğitim düzeyine bakıldığında ilkokul mezunu olanların oranı %19,1, ortaokul mezunu olanların oranı %13,6, lise mezunu olanların oranı %27,9, üniversite mezunu olanların oranı %33,5, yüksek lisans veya üzeri mezunu olanların oranı ise %5,9 olduğu görülmüştür.

Katılımcıların baba eğitim düzeyi oranları ise ilkokul mezunu olanlar %12,8, ortaokul mezunu olanlar %16,1, lise mezunu olanlar %24,2, üniversite mezunu olanlar %38,7, yüksek lisans mezunu olanlar %4,9 ve doktora mezunu olanlar %3,3'dür.

Katılımcıların anne babalarının %81,2'si birlikte yaşarken, %18,8'i ayrı yaşamaktadır.

Gelir düzeyine göre değerlendirildiğinde katılımcıların %10'unun 1500 tl ve altı, %27,3'ünün 1501-3000 tl, %19,8'inin 3001-4500 tl ve %42,9'unun 4501 tl ve üzeri aylık gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %21,4'ünün ailesi otoriter, %72,5'inin ailesi demokratik tutum sergilerken %6,1'inin ailesi ilgisiz tutum sergilemektedir.

Son olarak katılımcıların kardeş sayısına göre dağılımlarına bakıldığında %16,6'sının tek çocuk olduğu görülürken, %58,7'sinin 2, %15,1'inin 3, %5,6'sının 4 ve %4,1'inin 5 ve üzeri kardeşe sahip olduğu tabloda görülmektedir.

3. 5. 2. Katılımcıların Kariyer Kaygısı Düzeylerine Ait Bulgular

Bu bölümde, katılımcıların kariyer kaygı düzeylerinin her bir alt değişkene ait araştırma bulguları ve bu bulgularla ilgili değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 4:
Kariyer Kaygısı Verilerinin Dağılımına İlişkin Normal Dağılım Analizi Sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Statistic	df	p	\bar{X}	Median	Skewness	Kurtosis
Aile Etkisi	0,187	990	0,000	1,781	1,600	1,381	1,798

Meslek Seçimi	0,059	990	0,000	2,843	2,778	0,083	-0,891
Genel Kariyer Kaygısı	0,049	990	0,000	2,464	2,429	0,275	-0,377

Verilerin kariyer kaygısı için hangi dağılımdan geldiğini belirlemek için; aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş olup, bu doğrultuda aritmetik ortalama ve medyanın eşit ya da yakın olması, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 2 sınırları içinde olduğundan verilerin dağılımının normal dağılımdan geldiğini göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Tablo 5:
Araştırmaya Katılanların Duygusal Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Maddeler/Ölçek	n	\bar{X}	s.s
s1.Ailemin mesleki planlarımı anlamayacağı konusunda endişe duyuyorum.	990	1,97	1,13
s2.Ailemin meslek seçimiyle ilgili kararlarımı onaylamayacağı düşüncesi beni huzursuz ediyor.	990	1,78	1,05
s3.Seçmek istediğim mesleğe ailemin engel olacağından endişeleniyorum.	990	1,61	0,91
s4.Mesleki hayallerimle ilgili kendimi aileme yeterince anlatamamaktan kaygılanıyorum.	990	1,94	1,15
s5.Üniversitede eğitim almak istediğim alanı aileme söyleme fikri içimde sıkıntıya yol açıyor.	990	1,60	0,92
Aile Etkisi	990	1,78	0,88
s6.Meslek seçimi yapma düşüncesi çok fazla gerilmeme neden oluyor.	990	2,81	1,41
s7.Mesleki geleceğimi düşündüğümde huzursuzlanıyorum.	990	2,80	1,37
s8.Mesleki ideallerime ulaşma sürecinde önüme çıkabilecek engelleri düşününce içim sıkılıyor.	990	2,97	1,39
s9.Seçeceğim meslekte hayal kırıklığına uğrama düşüncesi beni rahatsız ediyor.	990	2,94	1,41
s10.Mesleki hayallerime ulaşmada ders başarısı açısından kendimi yetersiz hissediyorum.	990	2,89	1,33
s11.Meslek seçiminde göz önünde bulundurmam gereken çok fazla etken olduğu düşüncesi beni tedirgin ediyor.	990	2,88	1,36
s12.Seçeceğim meslekte mutlu olup olamayacağımı düşündüğümde kendimi gergin hissediyorum.	990	2,72	1,39
s13.Seçeceğim mesleğin bana uygun olup olmayacağı düşüncesi beni tedirgin ediyor.	990	2,68	1,41
s14.Gelecekte istediğim mesleği yapamayacağımdan kaygılanıyorum.	990	2,89	1,44
Meslek Seçimi	990	2,84	1,10
Genel Kariyer Kaygısı	990	2,46	0,89

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin kariyer kaygılarının genel düzeylerinin düşük seviyede olduğu ($\bar{X}=2,46$) belirlenirken aile etkisi alt boyutu düzeyinin düşük seviyede olduğu ($\bar{X}=1,78$) olduğu ve mesleki seçim boyutu düzeylerinin orta seviyede olduğu ($\bar{X}=2,84$) olduğu belirlenmiştir.

Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz'ün (2018b: 40) yaptığı çalışmada da seçmek istedikleri mesleğe karar veremeyen öğrencilerin seçeceği mesleğe karar veren öğrencilere göre daha kaygılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

3. 5. 3. Okul Türü Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları okul türüne (Anadolu lisesi, meslek lisesi, özel lise) göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının okul türüne göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmış, test sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6:
Okul Türü Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Alt Boyut/ Ölçek	Okul Türü	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p	Scheffe
Aile Etkisi	Anadolu Lisesi	300	1,81	0,90	G.A	3,55	2	1,77	2,313	0,100	
	Meslek Lisesi	343	1,84	0,86	G.İ	757,25	987	0,77			
	Özel Lise	347	1,70	0,87	T.	760,80	989				
Meslek Seçimi	Anadolu Lisesi	300	3,08	1,07	G.A	24,91	2	12,46	10,574	0,000*	1-2
	Meslek Lisesi	343	2,71	1,06	G.İ	1162,57	987	1,18			3-2
	Özel Lise	347	2,77	1,13	T.	1187,48	989				
Genel Kariyer Kaygısı	Anadolu Lisesi	300	2,63	0,86	G.A	11,55	2	5,78	7,465	0,001*	1-2
	Meslek Lisesi	343	2,40	0,86	G.İ	763,82	987	0,77			
	Özel Lise	347	2,39	0,91	T.	775,38	989				

*p<0.01

Araştırmaya katılanların okul türü gruplarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının okul türüne göre Anova testi sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir. Katılımcıların aile etkisi düzeylerinin okul türü gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı belirlenirken ($p>0.05$), meslek seçimi düzeylerinin okul türü gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(2,989)}= 10,574$; $p=0,000$; $p<0.01$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup meslek lisesinde okuyanların ($\bar{X}= 2,71$) meslek seçimi düzeylerinin Anadolu lisesi ($\bar{X}= 3,08$) ve özel lise ($\bar{X}= 2,77$) okuyanlara göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Genel kariyer kaygısı düzeylerinin okul türü gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(2,989)}= 7,465$; $p=0,001$; $p<0.01$) belirlenmiştir.

Anlamli farklilikin hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup meslek lisesinde okuyanların ($\bar{X}= 2,40$) genel kariyer kaygısı düzeylerinin Anadolu lisesi ($\bar{X}= 2,63$) okuyanlara göre düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

N. Yılmaz ve Ç. Gündüz'ün (2018a: 1591) yapmış olduğu benzer bir çalışmada ise ulaştığımız sonuçlardan farklı olarak mesleki ve teknik lisede okuyan öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygı düzeyleri fen lisesinde okuyan öğrencilere göre daha yüksek çıkarırken, meslek seçimine yönelik kariyer kaygı puanlarının okul türüne göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Çıkan sonuçların farklı olması araştırmanın yapıldığı illerin farklı sosyo-kültürel yapılarıya sahip olması, öğrencilerin ailelerinin de yaşadıkları toplumsal yapıdan etkilenmesi ve çocuklarına bu farklı yaşam ve düşünce şeklinin yansımış olması gibi sebeplerle açıklanabilir.

3. 5. 4. Sınıf Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının sınıf düzeyine göre farklılaşmasına bakılması için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan t-testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7:
Sınıf Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek/Boyutlar	Sınıf	n	\bar{X}	s.s	T	df	p
Aile Etkisi	11	536	1,79	0,85	0,486	988	0,627
	12	454	1,77	0,91			
Meslek Seçimi	11	536	2,83	1,09	-0,476	988	0,634
	12	454	2,86	1,11			
Genel Kariyer Kaygısı	11	536	2,46	0,88	-0,206	988	0,837
	12	454	2,47	0,89			

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf türüne göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının sınıf türüne göre t testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Katılımcıların kariyer kaygısı düzeyleri ile aile etkisi ve meslek seçimi düzeylerinin sınıf türü gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz'ün (2018a: 1591) yaptıkları çalışmada sınıf türünün (11. ve 12. sınıf) aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarında

anlamli farklilik gostermediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç, araştırma sonucunda elde edilen bulgularla benzerlik gstermektedir.

3. 5. 5. Cinsiyet Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının cinsiyet düzeyine göre farklılaşmasına bakılması için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan t-testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 8:
Cinsiyet Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek/Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{X}	s.s	t	df	P
Aile Etkisi	Kadın	493	1,77	0,88	-0,242	988	0,809
	Erkek	497	1,79	0,88			
Meslek Seçimi	Kadın	493	3,06	1,06	6,395	988	0,000**
	Erkek	497	2,63	1,08			
Genel Kariyer Kaygısı	Kadın	493	2,60	0,86	4,960	988	0,000**
	Erkek	497	2,33	0,89			

**p<0.01

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet türüne göre kariyer kaygısı düzeyleri ile alt boyutlarına ait ortalama puanlarının cinsiyetlerine göre t testi sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir. Katılımcıların kariyer kaygısı düzeylerinden aile etkisi düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılığının anlamlı olmadığı belirlenirken ($p>0.05$), meslek seçimi düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılığının anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=6,395$; $p=0,000$; $p<0.01$). Cinsiyeti kadın ($\bar{X}= 3,06$) olan öğrencilerin meslek seçimi düzeyleri cinsiyeti erkek ($\bar{X}= 2,63$) olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Genel kariyer kaygısı düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılığının anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=4,960$; $p=0,000$; $p<0.01$). Cinsiyeti kadın ($\bar{X}= 2,60$) olan öğrencilerin genel kariyer kaygı düzeyleri cinsiyeti erkek ($\bar{X}= 2,33$) olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Literatüre bakıldığında, Daniels ve arkadaşlarının (2011: 418) yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha az kariyer kaygısı yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akkoç (2009: 118) alışmasında yine kız öğrencilerin kariyer karar verme anksiyetelerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztemel (2012: 466) ise çalışmasında erkeklerin mesleki kararsızlıklarının kızlardan yüksek olduğu sonucunu bulmuştur.

3. 5. 6. Annenin Eğitim Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının anne eğitim durumuna göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Bu testin sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9:
Anne Eğitim Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	Anne Eğitim	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p	Scheffe
Aile Etkisi	İlkokul	189	1,96	0,89	G.A	9,32	4	2,33	3,054	0,016*	1-4
	Ortaokul	135	1,75	0,85	G.İ	751,48	985	0,76			
	Lise	276	1,78	0,94	T.	760,80	989				
	Üniversite	332	1,69	0,80							
	Yüksek lisans Veya Üzeri	58	1,80	0,94							
Meslek Seçimi	İlkokul	189	2,93	1,00	G.A	10,33	4	2,58	2,161	0,072	
	Ortaokul	135	2,61	1,11	G.İ	1177,15	985	1,20			
	Lise	276	2,90	1,13	T.	1187,48	989				
	Üniversite	332	2,83	1,11							
	Yüksek lisans Veya Üzeri	58	2,92	1,07							
Genel Kariyer Kaygısı	İlkokul	189	2,59	0,85	G.A	7,65	4	1,91	2,454	0,044*	1-4
	Ortaokul	135	2,30	0,88	G.İ	767,72	985	0,78			
	Lise	276	2,50	0,92	T.	775,38	989				
	Üniversite	332	2,42	0,87							
	Yüksek lisans Veya Üzeri	58	2,52	0,91							

*p<0.05

Araştırmaya katılanların anne eğitim gruplarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının anne eğitim durumuna göre Anova testi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Katılımcıların meslek seçimi düzeylerinin anne eğitim durumu gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı belirlenirken ($p>0.05$), aile etkisi düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(4,985)}= 3,054$; $p=0,016$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup anne eğitim durumu üniversite olanların ($\bar{X}= 1,69$) aile etkisi kaygısı düzeylerinin anne eğitim durumu ilkokul ($\bar{X}= 1,96$) olanlara göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Genel kariyer kaygısı düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(4,985)}= 2,454$; $p=0,044$ $p<0.05$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için

scheffe analizi yapılmış olup anne eğitim durumu üniversite olanların ($\bar{X}= 2,42$) genel kariyer kaygısı düzeylerinin anne eğitim durumu ilkokul ($\bar{X}= 2,59$) olanlara göre daha düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. 5. 7. Babanın Eğitim Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları baba eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının baba eğitim durumuna göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Yapılan Anova testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 10:
Baba Eğitim Durumuna Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	Baba Eğitim	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p
Aile Etkisi	İlkokul	124	1,92	0,92	G.A	5,21	5	1,04	1,361	0,237
	Ortaokul	156	1,84	0,83	G.İ	736,32	961	0,77		
	Lise	234	1,75	0,91	T.	741,53	966			
	Üniversite	374	1,72	0,85						
	Yüksek lisans	47	1,88	0,87						
	Doktora	32	1,77	0,93						
Meslek Seçimi	İlkokul	124	2,83	1,06	G.A	3,94	5	0,79	0,656	0,657
	Ortaokul	156	2,79	1,08	G.İ	1154,26	961	1,20		
	Lise	234	2,78	1,10	T.	1158,20	966			
	Üniversite	374	2,91	1,12						
	Yüksek lisans	47	2,98	1,18						
	Doktora	32	2,79	0,91						
Genel Kariyer Kaygısı	İlkokul	124	2,51	0,89	G.A	1,72	5	0,34	0,438	0,822
	Ortaokul	156	2,45	0,85	G.İ	755,30	961	0,79		
	Lise	234	2,41	0,91	T.	757,02	966			
	Üniversite	374	2,48	0,89						
	Yüksek lisans	47	2,58	0,94						
	Doktora	32	2,42	0,82						

Araştırmaya katılanların baba eğitim gruplarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının baba eğitim durumuna göre Anova testi sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir. Katılımcıların genel kariyer kaygısı, aile etkisi ve meslek seçimi düzeylerinin baba eğitim durumu gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

3. 5. 8. Anne-Babanın Birlikte Yaşama Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları anne baba birlikte yaşama durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının anne baba birlikte yaşama durumuna göre farklılaşmasına bakılması için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan t-testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 11:
Anne Baba Birlikte Yaşama Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek/Boyutlar	Anne Baba Medeni Durum	n	\bar{X}	s.s	t	df	p
Aile Etkisi	Birlikte Yaşıyor	783	1,79	0,88	0,929	962	0,353
	Ayrı Yaşıyor	181	1,72	0,84			
Meslek Seçimi	Birlikte Yaşıyor	783	2,84	1,08	0,023	962	0,982
	Ayrı Yaşıyor	181	2,84	1,16			
Genel Kariyer Kaygısı	Birlikte Yaşıyor	783	2,47	0,88	0,347	962	0,729
	Ayrı Yaşıyor	181	2,44	0,92			

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne baba birlikte yaşama durumlarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının anne baba birliktelik durumlarına göre t testi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur. Katılımcıların kariyer kaygısı düzeyleri, aile etkisi ve meslek seçimi düzeylerinin anne baba birliktelik durumlarına göre farklılığının anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

3. 5. 9. Ailenin Aylık Gelir Durumu Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları ailenin aylık gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının ailenin aylık gelir durumlarına göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Yapılan Anova testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 12:
Ailenin Aylık Gelir Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	Ailenin Aylık Gelir Durumu	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p	Scheffe
Aile Etkisi	1500tl ve altı	99	2,08	1,07	G.A	12,71	3	4,24	5,584	0,001**	1-4
	1501-3000 TL	270	1,78	0,82	G.İ	748,09	986	0,76			
	3001-4500 TL	196	1,81	0,87	T.	760,80	989				
	4501+	425	1,69	0,85							

Meslek Seçimi	1500tl ve altı	99	2,95	1,16	G.A	1,60	3	0,53	0,442	0,723	
	1501-3000 TL	270	2,83	1,07	G.İ	1185,89	986	1,20			
	3001-4500 TL	196	2,87	1,06	T.	1187,48	989				
	4501+	425	2,82	1,11							
Genel Kariyer Kaygısı	1500tl ve altı	99	2,64	0,99	G.A	4,29	3	1,43	1,827	0,140	
	1501-3000 TL	270	2,46	0,86	G.İ	771,09	986	0,78			
	3001-4500 TL	196	2,49	0,86	T.	775,38	989				
	4501+	425	2,41	0,89							
**p<0.01											

Araştırmaya katılanların ailenin aylık gelir gruplarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının ailenin aylık gelir gruplarına göre Anova testi sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur. Katılımcıların genel kariyer kaygısı ve meslek seçimi düzeylerinin ailenin aylık gelir durumu gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı belirlenirken ($p>0.05$), aile etkisi düzeylerinin ailenin aylık gelir durumu gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(3,986)}= 5,584$; $p=0,001$; $p<0.01$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup ailesinin aylık geliri 1500 TL ve altında olanların ($\bar{X}= 2,08$) aile etkisi kaygısı düzeylerinin ailesinin aylık geliri 4501 veya üzerinde ($\bar{X}= 1,69$) olanlara göre daha yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında kaygı düzeyinin ve kariyer kararı verme güçlüğüne ailenin gelir düzeyinden etkilendiği görülmektedir. Ailesinin gelir düzeyi düşük olan öğrenciler ailesinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha kaygılıdır (Şanlı Kula ve Saraç, 2016: 240; Ayyıldız, 2015: 182). Gökçe ve Traş’ın (2017: 63) lise öğrencilerinin kariyer kararı verme güçlükleriyle ilgili yaptığı çalışmada sosyoekonomik düzey arttıkça kariyer kararı verme güçlüğü puanlarının düştüğü görülmüştür. Bu sonuçlar elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

3. 5. 10. Anne-Babanın Çocuğa Karşı Tutum Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları anne babanın çocuğa karşı tutum durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının ailenin çocuğa karşı tutum durumlarına göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Yapılan Anova testi sonucu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 13:
Ailenin Çocuğa Karşı Tutum Durumu Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	Ailenin Çocuğa Karşı Tutumu	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p	Scheffe
Aile Etkisi	Otoriter	212	1,99	0,90	G.A	34,86	2	17,43	23,698	0,000**	2-3
	Demokratik	718	1,67	0,81	G.İ	725,94	987	0,74			
	İlgisiz	60	2,32	1,24	T.	760,80	989				
Meslek Seçimi	Otoriter	212	2,90	1,08	G.A	10,63	2	5,31	4,457	0,012*	2-3
	Demokratik	718	2,79	1,09	G.İ	1176,85	987	1,19			
	İlgisiz	60	3,21	1,18	T.	1187,48	989				
Genel Kariyer Kaygısı	Otoriter	212	2,58	0,88	G.A	17,22	2	8,61	11,207	0,000**	2-3
	Demokratik	718	2,39	0,86	G.İ	758,16	987	0,77			
	İlgisiz	60	2,89	1,04	T.	775,38	989				

**p<0.01, *p<0.05

Araştırmaya katılanların ailenin çocuğa karşı tutum gruplarına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının ailenin çocuğa karşı tutum gruplarına göre Anova testi sonuçları Tablo 13’de sunulmuştur. Öğrencilerin aile etkisi düzeylerinin ailenin çocuğa karşı tutum düzeyleri gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(2,989)}= 23,698$; $p=0,000$; $p<0.01$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup ailesinin tutumu demokratik olanların ($\bar{X}= 1,67$) aile etkisi kaygısı düzeylerinin ailesinin tutumu ilgisiz ($\bar{X}= 2,32$) olanlara göre daha düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin meslek seçimi düzeylerinin ailenin çocuğa karşı tutum düzeyleri gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(2,989)}= 4,457$; $p=0,012$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup ailesinin tutumu demokratik olanların ($\bar{X}= 2,79$) meslek seçimi kaygısı düzeylerinin ailesinin tutumu ilgisiz ($\bar{X}= 3,21$) olanlara göre daha düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin genel kariyer kaygı düzeylerinin ailenin çocuğa karşı tutum düzeyleri gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(2,989)}= 11,207$; $p=0,000$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup ailesinin tutumu demokratik olanların ($\bar{X}= 2,39$) genel kariyer kaygı düzeylerinin ailesinin tutumu ilgisiz ($\bar{X}= 2,89$) olanlara göre daha düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Tüfekçiyaşar’ın (2014: 72) lise 10. ve 11. Sınıflarla yaptığı çalışmasında annesi babası ilgisiz olan öğrencilerin kaygı düzeyleri diğer öğrencilere oranla kaygı daha yüksek

bulunmuştur. Aygün (2014: 91) öğrencilerin gelecek kaygılarını incelediği çalışmasında öğrencilerin anne-babalarının tutarsız ve ilgisiz davranmasının gelecek kaygısını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Şanlı Kula ve Saraç da (2016: 240) çalışmalarında otoriter aileye sahip öğrencilerin, demokratik aileye sahip öğrencilerden daha kaygılı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

3. 5. 11. Kardeş Sayısı Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt sorusu kapsamında “Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları kardeş sayısı durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının kardeş sayısına göre farklılaşmasına bakılması için tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Yapılan Anova testi sonucu aşağıda ayrıntılarıyla sunulmuştur.

Tablo 14:
Kardeş Sayısı Düzeyine Göre Kariyer Kaygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	Kardeş Sayısı	n	\bar{X}	s.s	Gruplar	K.T.	sd	K.O.	F	p	Scheffe
Aile Etkisi	Tek Çocuk	164	1,64	0,76	G.A	23,06	4	5,77	7,698	0,000**	1-5
	2	581	1,71	0,83	G.İ	737,73	985	0,75			
	3	149	2,02	0,95	T.	760,80	989				
	4	55	2,02	1,07							
	5 Ve Üzeri	41	2,14	1,04							
Meslek Seçimi	Tek Çocuk	164	2,89	1,10	G.A	4,24	4	1,06	0,882	0,474	
	2	581	2,80	1,11	G.İ	1183,24	985	1,20			
	3	149	2,97	1,06	T.	1187,48	989				
	4	55	2,86	1,05		4,24	4	1,06	0,882		
	5 Ve Üzeri	41	2,79	1,10							
Genel Kariyer Kaygısı	Tek Çocuk	164	2,44	0,87	G.A	6,82	4	1,71	2,187	0,069	
	2	581	2,41	0,87	G.İ	768,55	985	0,78			
	3	149	2,63	0,89	T.	775,38	989				
	4	55	2,56	0,93							
	5 Ve Üzeri	41	2,55	1,02							

**p<0.01

Araştırmaya katılanların kardeş sayısına göre kariyer kaygısı düzeyleri ve alt boyutlarına ait ortalama puanlarının kardeş sayısı gruplarına göre Anova testi sonuçları Tablo 14’de gösterilmiştir. Öğrencilerin aile etkisi düzeylerinin kardeş sayısı gruplarına göre farklılığının anlamlı olduğu ($F_{(4,989)} = 7,698$; $p=0,000$; $p<0.01$) bulunmuştur. Anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde olduğunu belirlemek için scheffe analizi yapılmış olup kardeş sayısı 5 ve üzeri olanların ($\bar{X} = 2,14$) aile etkisi kaygısı düzeylerinin kardeşi

olmayan tek çocuklara ($\bar{X}= 1,64$) olanlara göre daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin meslek seçimi ve genel kariyer kaygı düzeyleri kardeş sayısı gruplarına göre farklılığının anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

3. 5. 12. Öğrencilerin Meslek Seçimi Kaygısı İle Aile Etkisi Kaygısı Arasındaki İlişki

Araştırma hipotezinde “H1: Lise öğrencilerinin meslek seçimi kaygıları ile aile etkisi kaygısı arasında bir ilişki vardır” hipotezi sınanmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için pearson korelasyon kat sayısı analizine bakılmıştır.

Tablo 15:
Meslek Seçimi ile Aile Etkisi Arasındaki İlişki Analizi Sonucu

Ölçekler		Aile Etkisi	Meslek Seçimi
Aile Etkisi	r	1	,430**
	p		0,000
Meslek Seçimi	r		1
	p		
**p<0.01			

Öğrencilerin meslek seçimi kaygıları ile aile etkisi kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p=0,000$; $p<0.01$). Lise öğrencilerin aile etkisi kaygıları ile meslek seçimi kaygıları arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu ($r=0,430$) görülmektedir. Bu sonuç öğrencilerin aile etkisi kaygılarında bir artış olduğunda meslek seçimi kaygı düzeylerinin de artma olacağı göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada lise düzeyindeki 11. ve 12. sınıf öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları incelenmiştir. Aynı zamanda araştırma grubundaki öğrencilerin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Lise döneminin bireyin gelecekteki kariyer yaşamı için bir adım olduğu düşünüldüğünde yapılan çalışmanın sonuçları ve değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Yapılan bu araştırma ile lise 11. ve 12. sınıfta okuyan öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygılarında okul türüne göre farklılık göstermediği görülürken, meslek seçimine yönelik kariyer kaygısında bazı farklılıklar görülmüştür. Bu farklılıklara göre, meslek lisesinde okuyanların meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları Anadolu lisesi ve özel lisede okuyanlara göre daha düşüktür. Bu çalışmanın akademik başarısı düşük olan meslek liselerinde yapılmış olması göz önüne alındığında çıkan sonuç, öğrencilerin başarı seviyeleriyle bağdaştırılabilir. Fakat genel kariyer kaygısı düzeyi değerlendirildiğinde meslek lisesi ve özel lisede okuyan öğrencilerin, Anadolu lisesi öğrencilerine göre daha az kaygılı oldukları görülmüştür. Çalışma yapılan meslek liselerinin içinde turizm meslek lisesi olması ve yaşanan bölgenin Antalya yani turizm şehri olmasından dolayı öğrencilerin mezun olunca daha kolay iş bulabileceklerini ve kariyerlerinde ilerleyebileceklerini düşünmeleri daha az kaygı duymalarına neden olabilir. Yine genel olarak meslek lisesinde okuyan öğrencilerin meslek seçimine dair ilk basamağı geçmiş olmaları, lisede eğitimini aldıkları meslek üzerinden ilerleyebileceklerini bilmeleri, mesleki anlamda kararsızlık yaşayanlara göre daha az kaygı duymalarını sağlayabilir. Bu yüzden Anadolu liselerinde okuyan öğrenciler akademik olarak başarılı olsalar da önlerinde duran üniversite sınavı, sınav sonrası ne olacağını bilememe ve dolayısıyla hangi mesleğe yöneleceğinin belirsizliği ve akademik olarak başarı düzeyi yüksek bir lisede okumanın hissettirmiş olduğu başarılı olma baskısı gibi nedenlerden dolayı daha fazla kariyer kaygısı yaşadıkları düşünülebilir. Özel lisede eğitim gören öğrencilerin Anadolu lisesinde eğitim gören öğrencilere göre daha az kariyer kaygısı yaşaması ise öğrencilerde özel okulda okumak yani maddi olarak bir güce sahip olma düşüncesinin etkili olmuş olabileceğidir.

Çalışmada cinsiyet değişkenine göre aile etkisine yönelik kariyer kaygısında anlamlı farklılık görülmezken, meslek seçimine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kız

öğrencilerin meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeyleri erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Genel kariyer kaygısı düzeylerine bakıldığında da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha kaygılı olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin daha fazla kariyer kaygısı yaşaması kızların genel olarak daha duygusal bir yapıda olmalarıyla açıklanabilir. Ayrıca toplumda kadınlar bazı kariyer engelleriyle (toplumsal roller, evlilik, annelik vb.) karşılaştıkları için yaşadıkları kariyer kaygısının erkeklerden fazla olması olasıdır.

Anne-babanın eğitim düzeyi değerlendirildiğinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Öğrencilerin genel kariyer kaygıları, aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermezken, genel kariyer kaygısı ve aile etkisine yönelik kariyer kaygısı annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Bu durum aile içinde anne rolünün çocukların yetiştirilmesinde babaya göre daha etkin olmasıyla açıklanabilir.

Anne eğitim durumu öğrencilerin meslek seçimine yönelik kariyer kaygısında anlamlı farklılık göstermemektedir. Fakat anne eğitim durumu ilkökul olan öğrenciler, anne eğitim durumu üniversite olan öğrencilere göre daha fazla kariyer kaygısı yaşamaktadırlar. Yine anne eğitim durumu ilkökul olan öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygısı anne eğitim durumu üniversite olan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu durum eğitim düzeyi düşük olan annenin çocuğu için daha iyi bir gelecek düşlemesi, kendi sahip olamadığı imkânlarla çocuğunun sahip olmasını istemesi, bu nedenle de çocuğuna karşı daha fazla baskıcı olması öğrencilerin kariyer kaygısı yaşamalarına sebep olabilir. Bir diğer açıdan bakıldığında bu durum şöyle değerlendirilebilir: Genel olarak toplumda kabul gören belli başlı meslekler vardır (doktor, avukat, öğretmen gibi) ve genel olarak aileler çocuklarının bu kabul gören iyi mesleklere yönelmelerinin isterler. Farklı türdeki meslekleri aileye kabul ettirmek çoğu zaman zordur. Özellikle de eğitim düzeyi düşük aileler “mutlu olduğun mesleği yapma” fikrinden çok “para kazanacağın mesleği yapma” fikrini önemserler. Bu yüzden eğitim düzeyi düşük bir anneye sahip olan çocuk, yapmak istediği farklı meslekleri annesine kabullendirmekte zorlanabileceği, hatta istediği mesleği annesine hiç söyleyemeyebileceği için aile etkisine yönelik kariyer kaygısı fazla olabilir.

Öğrencilerin anne-baba birlikte yaşama durumu ile aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı arasındaki ilişki incelendiğinde, öğrencilerin anne-baba birliktelik durumlarına göre kariyer kaygısı yaşamadıkları tespit edilmiştir. Bu durum anne-babanın

ayrılmasının veya birlikte yaşamasının çocuğun kariyer düşüncesini etkilemediğini göstermektedir.

Araştırmada lise öğrencilerinin aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları ailenin aylık gelir durumuna göre incelenmiştir. Öğrencilerin genel kariyer kaygı düzeyleri ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeyleri ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı farklılık göstermezken, aile etkisine yönelik kariyer kaygı düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir. Ailesinin aylık geliri 1500 TL ve altında olan öğrenciler, ailesinin aylık geliri 4501 TL ve üzeri olan öğrencilere göre daha fazla aile etkisine yönelik kariyer kaygısı yaşamaktadırlar. Ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin öğrencilerden bir an önce iş hayatına atılmaları beklentisi içinde olmaları, öğrencilerin seçmek istedikleri mesleklerle ilgili kendilerini doğru ifade edememesi aile etkisine yönelik kariyer kaygısı yaşamalarına sebep olabilir. Bir diğer açıdan bakıldığında, öğrencilerin eğitime devam etme veya iş kurma gibi düşüncelerine ekonomik yetersizlikten dolayı ailenin tepki göstermesi öğrenciler üzerinde baskıya ve belirsizliğe, dolayısıyla da aile etkisinde kaygı yaşamalarına neden olabilir.

Bir diğer araştırma sonuçları, öğrencilerin genel kariyer kaygılarının ve aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygılarının anne-babanın çocuğa karşı tutumuna bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar aile tutumu demokratik yapıya sahip öğrencilerin hem genel kariyer kaygı düzeyleri hem de aile etkisine ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygı düzeyleri aile tutumu ilgisiz olan öğrencilere göre düşüktür. Yani ilgisiz anne babaya sahip öğrenciler daha çok kariyer kaygısı yaşamaktadırlar. Bu durum yaptığı seçimlerde, arkasında duracak, kendisine destek verecek bir ailenin yoksunluğuyla bağdaştırılabilir. İlgisiz ailede çocuklar geleceğe dair kararlar almak, seçimler yapmak konusunda güvensiz ve kaygılı olabilirler.

Kardeş sayısı değişkenine göre yapılan analizde ise genel kariyer kaygısı düzeyi ile meslek seçimine yönelik kariyer kaygısının kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat kardeş sayısının aile etkisine yönelik kariyer kaygısında etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre tek çocuk olanlar kardeş sayısı 5 ve üzeri olanlara göre daha az aile etkisine yönelik kariyer kaygısı yaşamaktadır. Aynı zamanda aile etkisine yönelik kariyer kaygı düzeyi tek çocuk olanlardan itibaren 5 ve üzeri kardeşe sahip olanlara (2, 3, 4) doğru giderek artmaktadır. Ailedeki çocuk sayısı arttıkça ailenin çocukla olan iletişimde azalmalar görülebilir ve anne-babanın tutumuna

bağlı olarak çocuğa olan ilgide azalmalar olabilir. Farklı tutumların da kardeş kıskançlıklarına neden olması muhtemeldir. Yaşanılan kıskançlıklar, aileyle yeterince iletişim kuramama ve buna bağlı olarak fiziksel ya da psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamama gibi durumlar öğrencilerin kaygı yaşamalarına sebep olabilir.

Lise öğrencilerinin meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı ile aile etkisine yönelik kariyer kaygısı arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygısında bir artış olduğunda meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı da artacaktır. Ulaşılan bu sonuç araştırma hipotezimizi de doğrular niteliktedir.

Yapılan anket sonuçlarına göre 11. ve 12. sınıf lise öğrencilerinin genel kariyer kaygıları ile aile etkisine yönelik kariyer kaygıları düşük, meslek seçimine yönelik kariyer kaygıları ise orta seviyededir. Bu sonuç öğrencilerin kariyer düşüncelerinde genel olarak ailelerin etkisi olmadığını, meslek seçme düşüncelerinde ise orta düzeyde kaygı yaşadıklarını göstermektedir. Meslek seçmek ya da hayatın boyunca yapacağın mesleğe karar vermek kolay bir iş değildir. Birey kendisini iyi tanımalı, yetenek ve ilgilerini iyi tahlil etmeli ki doğru yöne yönelebilir. Bu yüzden meslek seçmek/meslek kararı vermek sancılı bir süreçtir. Bu süreçte de kariyer kaygısı yaşanması doğal karşılanabilir.

Özetle, lise öğrencilerinin genel olarak kariyer kaygısı yaşamaması sorumsuzluk ya da hayatı ciddiye almama olarak görülebilir. Fakat içinde yaşadığımız hayatı sorgularsak bu sorumsuzluğu, gençlerin hayata karşı tepkisi olarak değerlendirebiliriz. Şöyle ki: Öğrenciler, 21. yy'ın hızlı karmaşası ve maddeciliği karşısında kendilerinin de farkında olmadıkları bir savunma psikolojisi geliştirmiş olabilirler. Bugün yaşanan işsizlik sorunları, sınavlara karşı artan güvensizlik ve mevcut sınav sisteminin doğruluğunun sorgulanması gibi sebepler ve ayrıca hayatın araçlarının amaç haline getirildiği günümüz toplumlarında gençlerin de tepkilerinin bu gerçeklerden hareketle biçimleneceği düşünülmektedir.

Bu tespitlerden hareketle akademik ve uygulamaya dönük önerilerde bulunulabilir. Uygulamaya dönük öneriler şu şekilde sıralanabilir;

Lise öğrencilerine meslek seçimi konusunda okul rehberlik servisinin desteğinin artırılması, öğrencilere ve ailelere meslek seçimi ve kariyer planları konusunda

okul rehberlik servisi tarafından bilgilendirici eğitimler verilmesi öğrencilerin kariyer kaygısı yaşamalarını azaltmada bir çözüm olabilir.

Yine okul rehberlik servisi ya da gerekli kurumlar tarafından lise öğrencilerinin yaşamı sorgulamaları ve doğru anlamaları sağlanabilir. Bu çalışmayla birlikte hayat boyu yapılacak olan kariyerin bir amaç olmadığı, sadece para kazanmak için meslek sahibi olunmaması gerektiği, bireyin mutlu olduğu işi yapması gerektiği anlatılmaya çalışılmalıdır. Burada amaç hayatın kritik bir döneminde olan bireylere mesleki hedeflerinde doğru standartları yakalamalarını ve hayat kalitelerini arttırmayı sağlamaktır.

Öğrencilerin kariyer kaygısı yaşama düzeylerini en aza indirmek için liseye geçmeden önce de öğrencilere tercih edecekleri liselerin kariyerlerini nasıl şekillendirecekleri konusunda bilgilendirici eğitimler verilmelidir. Gidecekleri liseler için doğru yönlendirmeler yapılması meslek seçimi konusunda da öğrencilerin daha doğru kararlar vermesini sağlayabilir.

Öğretmen ve idarecilere hem kariyer seçimi konusunda hem de kariyer kaygısı konusunda hizmet içi eğitimler verilmeli bu sayede eğitimcilerin de öğrencilere daha doğru yaklaşımları sağlanmalıdır.

Ebeveynlerin çocuk üzerindeki etkilerinin önemli olduğu artık bilinen bir gerçektir. Ebeveynin tutum ve davranışları, çok çocukluysa her bir çocuğuna olan yaklaşımları çocuklarının kaygı yaşamada etkili olmaktadır. Öğrencilerdeki aileden kaynaklı kaygı düzeylerini en aza indirgeyebilmek için, gerekli kurumlarca aile-çocuk eğitimleri düzenlenmeli, psikologlar veya diğer uzman kişilerce ailelerin bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

MEB'in yeni eğitim tasarımı kurmayı düşündüğü kariyer ofislerinde öğrencilerin kendilerini tanımaları, kariyer ve meslek seçimi konusunda bilgi sahibi olmaları sağlanarak öğrencilerin kariyer kaygısının hem azaltılması hem de kaygının yönetilmesinin öğretilmesi hedeflenmelidir.

Akademik olarak ise önerilebilecek maddeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Bu araştırmanın anket çalışması sadece Antalya ili sınırları içinde seçilen bazı okullardaki öğrencilere yapılmıştır. Yapılacak olan bir başka çalışmada örneklemin daha geniş seçilmesi sonuçların da daha geniş kitleleri kapsamı açısından yararlı olacaktır.

Araştırma sonuçlarında yaşanan kariyer kaygısının daha çok meslek seçimine yönelik olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin daha detaylı araştırılması için nitel bir çalışma yapılması önerilebilir.

Kariyer kaygısını ölçmek amacıyla yeni ölçme araçlarının ve yöntemlerinin geliştirilmesi önerilebilir.

Lise öğrencilerinin kariyer kaygısını ölçen, araştıran sınırlı sayıda çalışma vardır. Bu çalışmaların arttırılması önerilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların artması, literatüre katkı sağlaması öğrencilere doğru rehberlik yapılması açısından önem kazanmaktadır.

Lise öğrencilerinin kariyer kaygısının ve alt ölçeklerinin bu çalışmada ölçülme yen sosyo-demografik değişkenler açısından ölçülmesi literatürü zenginleştirebilir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, F.F. (2009). Lise Öğrencilerinin Kariyer Düşüncelerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi EBE.
- Albayrak Kaymak, D. (1985). The Development Of The Turkish Form Of The Spielberger Test Anxiety Inventory: A Study Of Transliteration Equivalence And Reliability. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş İ. (2000). Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*. 145, 15-19.
- Alisinanoğlu F. ve Ulutaş İ. (2003). Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 28. 128, 65-71.
- Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 61-74.
- Alyaprak, İ. (2006). Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerde Sınav Kaygısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2007). *DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*. 2. Basım. Ankara: HYB Yayınları.
- Aygün, M. (2014). Öğrencilerin Yaşam Amaçlarıyla Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi SBE.
- Aytaç, S. (2005). *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Gelişimi ve Sorunları*. 2. Basım, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Aytaç, S. Ve Keser, A. (2017). *Çalışma Yaşamında Kariyer*. 3. Basım, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Ayyıldız, Y. (2015). Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre İşsizlik Kaygılarının İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3.20, 175-187.
- Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. 1. Basım. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

- Bayram, C. (2010). *Kariyer Planlama ve Yönetimi*. 2. Basım. İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım.
- Beck, A. T. (1991). Cognitive Therapy: A 30 Year Retrospective. *American Psychologist*, 46. 4, 368-375.
- Bingöl, D. (2006). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 6. Basım, İstanbul: Arıkan Basım
- Bozak, M. M. (1982). Anksiyete ve Okul Başarısı Arasındaki İlişkiye Ait Bir Araştırma. *Psikoloji Dergisi*. 4. 16, 24-30.
- Campagna, C.G., & Curtis, G.J. (2007). So worried I don't know what to be: Anxiety is associated with increased career indecision and reduced career certainty. *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 17, 91-96.
- Corkin, D., Arbona, C., Coleman, N., & Ramirez, R. (2008). Dimensions of career indecision among Puerto Rican college students. *Journal of College Students Development*, 49, 81-94.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranış*. 15. Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çalık, T. Ve Ereş, F. (2006). *Kariyer Yönetimi*. 1. Basım, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Çatır, O. ve Karaçor, M. (2016). İnsan Kaynaklarında Kariyer Planlama: Turizm Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1, 201-220.
- Çetin, C., Dinç Elmalı, E. ve Arslan, M. L. (2018). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 6. Basım, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Cenzo, D.A. ve Robbins, S.P. (1996). *Human Resource Management*. Fifth Edition, New York: John Wiley&Sons,Inc.
- Dağ, İ. (1999). Psikolojinin Işığında Kaygı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2.6, 179-187.
- Daniels, L.M., Stewart, T. L., Stupnisky, R.H., Perry, R.P., & LoVerso, T. (2011). Relieving career anxiety and indecision: The role of undergraduate students' perceived control and faculty affiliations. *Soc Psychol Educ.*, 14, 409-426.
- Demiriz, S. ve Ulutaş İ.(2003). 9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. 3.1, 1-9.

- Dolgun, U. (Ed.). (2007). *Meslek Yüksekokulları ve Yüksek Okulları İçin İnsan Kaynakları Yönetimi*. 1. Basım. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Dong, Q. , Yang, B. ve Ollendick, T. H. (1994). Fears in Chinese Children and Adolescents and Their Relations to Anxiety and Depression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 35.2, 351-363.
- Dündar, G. (2013). Kariyer Geliştirme. İ. Ü. İşletme Fakültesi İKY Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 268-298) içinde. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Enç, M. (1980). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. 2. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:391.
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2017). Yaşam Boyu Gelişim Perspektifinden Kariyer Gelişimi ve Ruh Sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9. 2, 227-249.
- Freud, S. (1977). *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*. J. Strachey (çev.). New York: Norton.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. E. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Gençtan, E. (1994). *İnsan Olmak*. 14. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gençtan, E. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. 13. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gençtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası*. 8. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökçe, Z. ve Traş, Z. (2017). Lise Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlükleri ve Ego Kimlik Statülerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 15. 1, 58-69.
- Gürsoy, F. (2006). Farklı Sosyo Ekonomik Düzeydeki Ergenlerin Benlik Tasarım Düzeyleri İle Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15. 2, 183- 190.
- Hacıevliyagil, Y. (2018). *İşim ve Ben*. 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hawkins, J.G., Bradley, R.W., & White, G.W. (1977). Anxiety and the process of deciding about a major and a vocation. *Journal of Counseling Psychology*, 24, 398-403.
- Hovardaoğlu, S. (1997), Stres Belirtileri İle Durumsal Ve Sürekli Kaygının Yordanması. *Kriz Dergisi*. 5.2, 127-134.
- Huberty, T. J. (2009). Test and Performance Anxiety. *Principle Leadership*. 1.10, 15-19.
- İbicioğlu, H. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi (Geleneksek ve Stratejik Perspektif)*. 3. Basım, Ankara: Alter Yayıncılık.
- Karakaş, A. C. (2013). Paylaşma Tutumlarının Sınav Kaygısı-Gelecek Kaygısı İle İlişkisi (Sakarya İli Örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2. 1, 135-157.
- Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri Ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17. 17, 31-63.
- Kierkegaard, S. (2003). *Kaygı Kavramı*. T. Armaner (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köknel, Ö. (1998). *Korkular Takıntılar Saplantılar*. 4. Basım. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö. (2014). *Kaygıdan Korkuya*. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kutlu, Ö. (2001). Ergenlerin Üniversite Sınavına İlişkin Kaygıları. *Eğitim Ve Bilim*. 26. 121, 12-23.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*. 6. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kuzgun, Y. (2014a). *Meslek Gelişimi ve Danışmanlığı*. 4. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Küçükturan, G. (1987). Anadolu Lisesi Sınavlarına Hazırlanan Çocukların Kaygı Düzeylerine Ana Baba Tutumlarının Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Le Gall, A. (2016). *Anksiyete ve Kaygı*. İ. Yerguz (çev.), Ankara: Dost Kitapevi Yayınları (orijinal baskı tarihi 1976).

- Manav, F. (2011). Kaygı Kavramı. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 5 (9), 201-211.
- Mert, Z. (2017). Kamu Personeli Seçme Sınavına Hazırlanan Öğretmenlerin Gelecek Kaygıları, İntihar Düşüncelerinin Saptanması ve Sosyo Demografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi SBE.
- Mojgan, F.H., Kadir, R.A., & Soheil, S. (2011). The relationship between state and trait anxiety and career indecision of undergraduate students. *International Education Studies*, 3, 31-135.
- Morgan, C. T. (2011). *Psikolojiye Giriş*. S. Karakaş (çev.), Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları (Orijinal baskı tarihi 1977).
- Navaro, D. (2014). *Kariyer ve Varoluş*. 5. Basım, Ankara: Elma Yayınevi.
- Noe, R. A. (2009). *İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Geliştirilmesi*. C. Çetin (çev.), 4. Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 2008).
- Nıles, S. G. ve Bowlsbey, J. H. (2013). *21. Yüzyılda Kariyer Gelişimi Müdahaleleri*. F. Korkut Owen (çev. Edi.), 4. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. 2. Basım. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Özakkaş, T. (2014). *Anksiyete Bozuklukları ve Tedavisi*. 1. Basım, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Özdemir Yaylacı, G. (2007). İlköğretim Düzeyinde Kariyer Eğitimi Ve Danışmanlığı. *Bilig*, 40, 119-140.
- Öztemel, K. (2012). Kariyer Kararsızlığı ile Mesleki Karar Verme Öz Yetkinlik ve Kontrol Odağı Arasındaki İlişkiler. *GEFAD / GUJGEF*, 32 (2): 459-477.
- Öztürk, A. (2014). Sosyal Kaygıyı Açıklayan Yaklaşımlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 13. 48, 15-26. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70521> (20 Mayıs 2018).
- Özyürek, R. (2016). *Kariyer psikolojik Danışmanlığı Kuramları*. 2. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Peng, H. (2005). Reduction in state anxiety scores of freshmen through a course in career decision. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 5: 293–302.
- Pisarik, C.T., Rowell, P.C. & Thompson, L.K. (2017). A Phenomenological Study of Career Anxiety Among College Students. *National Career Development Association*. 65, 339-362.
- Sabuncuoğlu, Z. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 5. Basım, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2013). *İşletme*. 9. Basım. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Sadock, B.J., Sadock, V.A. (2009). *Kaplan & Sadock's Klinik Psikiyatri El Kitabı*. A. Bozkurt (Çev.). Ankara: Güneş Kitapevi.
- Salk, L. (1993). *Çocuğun Duygusal Sorunları*. Erzem Onur (çev.), Remzi Kitabevi.
- Salecl, R. (2013). *Kaygı Üzerine*. B. Engin Aksoy (çev.), Metis Yayıncılık.
- Saruhan, Ş. C. ve Yıldız, M. L. (2012). *İnsan Kaynakları Yönetimi Teori ve Uygulama*. 1. Basım. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Sayar, K. (2013). *Özgürlüğün Baş Dönmesi*. 2. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Schuler, R.S. (1981). *Personnel and Human Resource Management*. First Reprint, St. Paul: West Publishing co.
- Sekmenli, T. (2000). Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi SBE.
- Soysal, A. ve Söylemez, C. (2014). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Kariyer Planlamalarına Etki Eden Faktörler: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6.12, 23-38.
- Sunar, L. ve Esen, M. F. (2018). Türkiye’de Sosyal Hareketliliğin Yapısı ve Biçimleri. Devam Eden TUBİTAK Projesi. <https://docplayer.biz.tr/1306608-Turkiye-de-calisma-yasami-ve-mesleklerin-itibari-arastirmasi-tamamlandi.html>, Erişim Tarihi: 15.06.2019.
- Şanlı Kula, K. ve Saraç, T. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13. 33, 227-242.

- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (Sixth edition). United States: Pearson Education.
- Tokgöz, Ö. (2017). Lise Sınavlarına Hazırlanan Çocuklarda Kaygı Düzeyi, Yaşam Kalitesi Ve Ebeveyn Tutumları Açısından Cinsiyetler Arasındaki Farkların İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi SBE.
- Tüfekçiyaşar, T. (2014). Lise 10. ve 11. Sınıf Öğrencilerinde Kaygı, Umutsuzluk ve Benlik İmgesi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi SBE.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. 10. Baskı, Ankara.
- Uğurlu, O. (2007). Kariyer Değerleri: Lise Öğrencilerinin Kariyer Değerleri Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Dönem Projesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Varol, Ş. (1990). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmeler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Vignoli, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French adolescents: the specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, doi: 10.1016/j.jvb.2015.06.005, 182-191.
- Yalom, I.D. (Ed.). (2008). *Ergen Terapisi*. Y. Özkardeşler Şallı (Çev.). İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yarnall, J. (2008). *Strategic Career Management*. First Edition, Hungary: Elsevier Ltd.
- Yazar Aslan, B. (2015). Genç İşsizliğe Yönelik Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 6. 2, 71-86.
- Yavuzer, H. (2011). Yaygın Anne Baba Tutumları. N. Türkyılmaz Catic (Ed.). *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları* içinde. İstanbul: Timaş Yayınları, 11-41.
- Yıldırım, İ.E. (2015). *İstatistiksel Araştırma Yöntemleri*. 1. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ. A. , Dursun, S. , Güngör Güzeler, E. ve Pektaş, K. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi: Bir Örnek Çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*. 4.4, 16-26.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*. 23.Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. 12. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

Werther, W. B.,Davis, K. (1989). *Human Recources and Personnel Management*. 3. Baskı, Caledonia: Waldman Graphics.

<https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>

EKLER

Ek 1: Anket

Kariyer Kaygısı Ölçeği

Bu ölçek, kariyer kaygısının belirlenmesi amacı ile hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlarda doğru veya yanlış cevap söz konusu değildir, önemli olan sizin görüşlerinizdir. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kişisel bilgilere, ikinci bölümde ise kariyer kaygı durumuna ilişkin ifadeler yer verilmektedir. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, buna ne derece katıldığınızı ya da katılmadığınızı liste üzerinde ayrılan yere işaretleyiniz. Her bir ifadeye ilişkin görüşünüzü belirtiniz. İşaretsiz ifade bırakmayınız.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

BÖLÜM 1: KİŞİSEL BİLGİLER

Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

Yaşınız: 14 15 16 17 18 19

Okul Türü:

Fen Lisesi Anadolu Lisesi Meslek Lisesi Özel Lise Diğer:.....

Sınıfınız: 9.Sınıf 10.Sınıf 11.Sınıf 12.Sınıf

Annenizin Eğitim Durumu:

İlkokul Ortaokul Lise Üniversite Yüksek Lisans

Doktora

Babanızın Eğitim Durumu:

İlkokul Ortaokul Lise Üniversite Yüksek Lisans

Doktora

Anne-Baba: Birlikte Yaşıyor Ayrı Yaşıyor

Hane Halkının Toplam Gelir Düzeyi:

1500TL ve altı 1501TL ile 3000TL arası 3001TL ile 4500TL arası 4501TL ve üzeri

Anne-Babanızın Size Karşı Olan Tutumu Nasıldır?

Otoriter Demokratik İlgisiz

Kardeş Sayısı:

Tek Çocuk 2 3 4 5 ve üzeri

Anket Devamı: Kariyer Kaygısı Ölçeği

BÖLÜM 2: KARİYER KAYGISI		Tamamen	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle
1	Ailemin mesleki planlarımı anlamayacağı konusunda endişe duyuyorum.					
2	Ailemin meslek seçimiyle ilgili kararlarımı onaylamayacağı düşüncesi beni huzursuz ediyor.					
3	Seçmek istediğim mesleğe ailemin engel olacağından endişeleniyorum.					
4	Mesleki hayallerimle ilgili kendimi aileme yeterince anlatamamaktan kaygılanıyorum.					
5	Üniversitede eğitim almak istediğim alanı aileme söyleme fikri içimde sıkıntıya yol açıyor.					
6	Meslek seçimi yapma düşüncesi çok fazla gerilmeme neden oluyor.					
7	Mesleki geleceğimi düşündüğümde huzursuzlanıyorum.					
8	Mesleki ideallerime ulaşma sürecinde önüme çıkabilecek engelleri düşününce içim sıkılıyor.					
9	Seçeceğim meslekte hayal kırıklığına uğrama düşüncesi beni rahatsız ediyor.					
10	Mesleki hayallerime ulaşmada ders başarısı açısından kendimi yetersiz hissediyorum.					
11	Meslek seçiminde göz önünde bulundurmam gereken çok fazla etken olduğu düşüncesi beni tedirgin ediyor.					
12	Seçeceğim meslekte mutlu olup olamayacağımı düşündüğümde kendimi gergin hissediyorum.					
13	Seçeceğim mesleğin bana uygun olup olmayacağı düşüncesi beni tedirgin ediyor.					
14	Gelecekte istediğim mesleği yapamayacağımdan kaygılanıyorum.					

Ek 2: Etik Kurul Kararı

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
KARAR

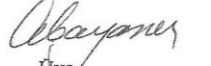
Toplantı Tarihi : 17/10/2018

Karar Sayısı : 130

Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü yüksek lisans öğrencisi **Malike GÖNCÜ AKBAŞ**'ın yürütücülüğünü üstlendiği, "Lise Öğrencilerinin Kariyer Kaygısı Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tez çalışması kapsamında kullanılacak olan anket çalışmasının uygunluğunun görüşülmesi istemi.

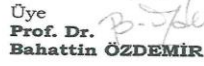
Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü yüksek lisans öğrencisi **Malike GÖNCÜ AKBAŞ**'ın yürütücülüğünü üstlendiği, "Lise Öğrencilerinin Kariyer Kaygısı Üzerine Bir Araştırma" konulu anket çalışmasının, fikri hukuki ve telif hakları bakımından metod ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucaya ait olmak üzere, proje süresince uygulanmasının etik olarak **uygun olduğuna** oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr.
Osman ERAVŞAR

Üye
Prof. Dr.
Ahmet BAYANER

Üye
Prof. Dr.
Hilmi DEMİRKAYA

Üye
Prof. Dr.
Mustafa ŞEKER

Üye
Prof. Dr.
Bahattin ÖZDEMİR

Üye
Prof. Dr.
Adnan DÖNMEZ

Üye
Prof. Dr.
Abdullah KARAÇAĞ

Ek 3: Milli Eğitim Müdürlüğü Anket Uygulama İzin Yazısı

T.C.
ANTALYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98057890-605.01-E.16034602
Konu: Anket Uygulaması

11.09.2018

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi :29/05/2018 tarih 7540 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Malike GÖNCÜ AKBAŞ'ın "Lisele Öğrencilerinin Kariyer Kaygısı Üzerine Bir Araştırma" adlı araştırmasını, İlimiz Müdürlüğümüze bağlı ekli listede bulunan liselerde, uygulama isteği ile ilgili 29/05/2018 tarih 7540 sayılı yazınız, İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme ve İnceleme komisyonumuz tarafından, 05/09/2018 tarihinde incelenerek "Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi" gereğince uygun görülmüş olup, Müdürlüğümüzün 10/09/2018 tarihli ve 15925170 sayılı onayı ve uygulanacak veri toplama araçları onaylanarak ekte gönderilmiştir.

Araştırmanın bitiminde, sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında (başvuru sahibinin ekte örneği bulunan dilekçe ile) Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosuna gönderilmesi hususunda;

Gereğini arz ederim.

Mehmet KARAKAŞ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER:

- 1- Onay ve ekleri (3 sayfa)
- 2-Dilekçe Örneği(1 sayfa)

Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Soğuksu Mah. Hamidiye Cad. MERKEZ/ANTALYA
E-posta: projeler07@mcb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Mehmet KARAKAŞ Md. Yrd.
Tel: (0 242) 238 60 00
Faks: (0 242) 238 61 11

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a8cb-86ab-3e8d-9e62-d846 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Malike Göncü Akbaş, 01.04.1990 tarihinde Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimlerini Elmalı'da tamamladı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümünü kazandı. Bu bölümden 2012 yılında mezun oldu. 2013-2014 eğitim öğretim yılında ÇEKO ana bilim dalı insan kaynakları yönetimi ve endüstri ilişkileri bilim dalında yüksek lisansa başladı. Halen aynı bölümde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Aynı zamanda Alanya'da bulunan bir otelde insan kaynakları elemanı olarak çalışmaktadır.